

3 1761 08131164 9

DB
975
F4K6

Pannonia Books
2 Spadina Road
Toronto 179, Ontario

A FELVIDÉK ELTÓTOSODÁSA.

NEMZETISÉGI TANULMÁNYOK

POZSONY, NYITRA, BARS, HONT, NÓGRÁD, PEST, GÖMÖR,
ABAUJ, ZEMPLÉN ÉS UNG MEGYÉK TERÜLETÉRŐL.

IRTA

Dr KÖRÖSY JÓZSEF.

Bars és Hont megyék külön lenyomata.

KÉT TÉRKÉPPEL.

BUDAPEST.

GRILL KÁROLY UDVARI KÖNYVKERESKEDÉSE.

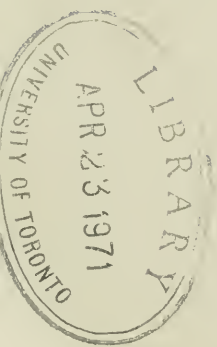
1898.

840/563

563

7/1447

DB
775
FA 160

BARŞ MEGYE.¹

Valamint Nyitrában, úgy Barsban is, a megye déli részeiben található tót szigetek, részben a törökök és csehek járása alatt beállt pusztulásnak,² részben a magyar reformátusok kiűzésének a következményei. Akár csatában és rabszolgaság ígájában, akár vallásos türelmetlenség üldözéseiben pusztult a magyar, mindkét esetben a tót telepedett a megürült helybe. A magyar reformátusok kiűzése oly nagymérvű vala, hogy a mult század hetvenes

¹ Ezen fejezetben azon kedvező helyzetben vagyok, hogy részben (t. i. a verebéli járásban) az 1850-diki nemzetiségi összeírást, a mult századból pedig az 1779-diki egyházi visitatiónak az egész megyére vonatkozó nemzetiségi följegyzéseit fölhasználhattam. Mindkét tekintetben Dr. RUFFY PÁL alispán úrnak vagyok legnagyobb hálára lekötelezve, a kinek nemcsak a verebéli járás 1850-diki népszámlálási eredményét köszönöm, hanem kinek érdeklődése annyira ment, hogy az 1779-diki visitatióból a nemzetiségi állapotra vonatkozó jegyzőkönyvi pontokat a megye minden egyes községéről számomra kiíratta. A hol tehát más forrás nincsen említve, ott az adatokat az ő hathatós közreműködésének köszönöm.

² Dr. Barsi József a Borsamegyei Hírlap 1886-iki évfolyamában megjelent közleménye következő szomorú adatokat emleget Bars megye multjából: «Giskra hadai pusztítása idejében dulatott fel Bars város. Maróthálva népségét a cseh rablók vitték rabszolgaságba. A magyar falvak és helységek első tömegesebb feldúlása, a férfiak kardra hányása, a nők és ifjak elhurczolása, 1530-ban történt s gyászos emlékét, mint Mehemed futását emlegeti a magyarság. E csapásról mondja Istvánffy Miklós: Mehemed átmenvén seregével Esztergom táján, azon vidéket, mely Ghymes, Léva és Szt. Benedek közt fekszik, kifosztotta, elhamvasztotta, Verebelyt, Csiffárt, Maróthot felgyujtotta, minden lakosaikat elhurczolván. — Az 1559-ik évet Ibrahim futása tette gyászossá. A törökök Érsekujvár és Léva tájékát kirabolták, népségét elhurczolták s Csiffár Istvánffy szerint ismét elhamvadt. — 1573-ban a törökök elpusztították Maróthot, Zsikavát és Lédeczet. — Csak a verebéli járásban, hol 1657-ben irattak össze a deserták, vagyis az elpusztult telkek, az eredmény a következő: Bellegen, 9, Besenyő 7, Setétkút 4, Töhöl 23, Szencse 10, Nagyloth 8, Füss 14, Aha 13, Csiffár 34, Baracska 5, Cseke 4, Fakó Vezekény 5, Arella (ma pusztá) 13, Hull 13, összesen 162. Teljesen elpusztult helységek: «az mely faluk puszták: Verebely városa pusztá, nihil (azaz nincs benne semmi lakos); Melleg pusztá, nihil; Nagy-Mánya pusztá, nihil.» — Az 1677 évi összeírásban mint deserták vannak feljegyezve Nagy és Kis Györöd, Gyékényes, Kerekudvard, Mindszent, Kis-Tőre, Tolmács, Ó-Bars, Nagy-Szelezensy, Mikófalva, Nagy-Herestyén, Kis-Valkócz, Szt.-Márton, Sztranya, Kisfalud, Arma, Szencse, Rendve, Nagy-Mánya, Tajna, Nagy- és Kis-Sári és Lüle. Ezek benépesítettek ugyan, hanem a tót vidékekről leszállított néppel. — Mivel a magyar falvak protestánsok voltak, az érsekség és a római egyház kebelébe visszatért urak helysegeiket tót néppel telepítették be. E történelmi tény magyarázza meg azt a nyelvészeti talányt, hogy tiszta magyar vidéken tót helysegekre s tótok által ellepett tájon tiszta magyar helysegekre találunk. — Látni való, hogy ezek a pusztítások majd mind a magyarlakta vidéket sujtották.» A török hódoltság sanyarusága iránt v. ö. SZERÉMI nyomán a Bizonyítékokban közölt adatokat.

éveiben egész Barsmegyében egyetlenegy református gyülekezet sem létezett.¹

Jelenleg a nemzetiségi határvonal a megye alsó harmadán, *Verebély*, *Uj-Bars* és *Léva* fölött vonul végig. Valamint két évszázaddal előbb, úgy ma is a hegylancz töve képezi a választó vonalat a magyarság és az éjszaki tótság között.² Verebély vidékének magyar népe, a *Babindal-Bodoki* magyar szoros által áll összeköttetésben Nyitramegye éjszaki magyarságával, azon területtel t. i., melyet előbb, Nyitramegye leírásánál, mint «zobori» magyar csoportot ismertettünk. A magyar nemzetiség határvonala, ezen zobori magyar csoport körül nagy kanyarulatot tesz, míg az 1573-ban a törökök által pusztított barsmegyei *Lédecz*-nél erősen délfelé nem ereszkedik. Ezen Lédecz alatti ereszkedés nagy része azonban Nyitra megye területére esik. Bars megye nyitrai határán aztán a magyar-tót *Verebély* — Bars magyarságának még mindig elég erős vég-helye — fölött fekvő *Aha* képezi az első magyar helyet, úgy hogy a megyének feljebb eső székvárosa, *Aranyos-Maróth*, már egészen tót területen fekszik.³ A nemzetiségi határ a magyar *Aha* és a tót *Sári* közt halad el, és a török pusztította *Csiffár* meg *Mohi* fölött elvonulván, az Uj-Bars fölötti *Kis-Koszmálnál* éri el a Garam jobb partját; a Garam balpartján azonban, mivel a szemben fekvő *Nagy-Koszmály* és *Ó-Bars* községek már tótok, jobban délre szorul le, míg *Varsány* fölött Hontmegye területére lép át. A tót áramot itt csak az erős *Léva* állítja meg. Bars megyében e szerint Verebély és Léva tekintendők a magyarság végvárainak. Verebély alatt azonban ismét erősen tót vidékre, t. i. az előbb említett hatalmas surányi tót félszigetnek Barsba átnyúló részére akadunk. A magyarság határvonala ennek következtében itt erősen lejjebb szorul.

A surányi tót félsziget barsmegyei határa következőkép folyik:

¹ Sz. KISS KÁROLY. Monográfiai vázlatok a barsi református esperesség multja és jelenéből, Pápa, 1879. 135-ik lap.

² Maga IPOLYI erről így nyilatkozik: «A mint a felső-magyarországi hegylancz legszélsőbb vonalai egyike délnek és keletnek itt végződik: úgy a rónával itt kezdődik a magyar faj lakosság is délnek, nyugatnak és keletnek. Mélyen túl, éjszak felé, a szakadatlan szlávtság terül el . . . Míg ezen vonalon felül a katolikus hittal egyházban és iskolában használt szláv és német nyelv annyira meggyökeresedett, hogy az ottani magyarajku lakosok beleveszték, addig ellenben az ezen vonalon kezdődő magyar népség a magyarosabb helvét felekezet híveül szegődvén, ezáltal a magyarságot a véghelyeken épségben fentartotta és máig az itt kezdődő magyar helységek, Mohi, Kálna, Uj-Bars, Koszmály, Léva, Varsány, a magyarságnak egyaránt, mint a helvét vallásnak választóvonalát képezik». (IPOLYI, Veresmarti élete, 1875. 267. és 268. lapokon.)

³ Aranyos-Maróthon különben már 1876 óta négyosztályú állami leányiskola áll fenn.

Verebélynél, egyrészt a felvidék tót tengere, másrészt a mélyen délre leereszkedő surányi tót terület, keskeny szorosra szorítják össze a köztük éjszaknyugat felé átszoruló és Ghymes vidékéig terjedő magyarságot. Ezen ethnografiai szoros, mely Nyitramegyében Bodok és Babindal közt, Barsban Verebély alatt terül el, ez utóbbi megyében a Verebély alatt fekvő tót *Mellek* által határoltatik. Melleken alúl a nemzetiségi határ egyenes déli irányban fut le egyrészt a magyar *Zsitva-Gyarmat* meg *Lüle*, másrészt a tót *N.-Mánya* és *Füss* közt, míg a magyar *Fajkürt* és a tót *Cseke* után Esztergom és Komárommegyék határát éri el. Ez utóbbi megyében a nyelvhatár a magyar *Kolta* és a tót *Jászfalu* közt, a surányi félszigetnek emez utóbbi község alkotta legdélibb tót fokát megkerülvén, a magyar *Csúz* és *Udvard*, valamint az ezek felett fekvő tót *Szemeré* és *Baromlak* közt elhaladván, a magyar *Besenyő* és a tót *Ohaj* közt ismét Bars megyére lép át, de a szomszédos (Surány alatt fekvő) tót *Bán-Keszi* és *Tót-Megyer* alatt megint Nyitramegye területén folytatja útját, Tót-Megyer után ismét éjszakkak tartván.

A magyar határvonal két végbástyáját, mint említém, *Verebély* és *Léva* képezik. *Verebély*, mely ma tóttal elegendes magyarnak mondandó, a török világban tiszta magyar volt, de később sok morva bevándorlót fogadott be; a mult század második felében a tót nyelv erős elterjedését konstatálják, ma azonban túlnyomólag magyar.¹ Egyik utcájának neve ma is «Morva utca»; dülői közt is akad a «Ponczik» tót név. A szomszédos *Tajna-Sári* az utolsó népszámlálások szerint túlnyomólag tót, de félszázaddal ezelőtt Czörnignél magyarnak nevezetik. A határos *Néved*-en a XVII. században református anyaegyház létezett,² mely azonban 1716-ban elpusztított.

A nemzetiségi határvonal Léva előtt a magyar *Új-Bars* — hajdan *Csütörtökhely* — és a tót *Ó-Bars* közt vonul el. *Ó-Barson* IV. Béla idejében németek és magyarok laktak.³ Később Bars magyar lett és a XVI. században a református hitre tért. A XVII. században *Ó-Barson* találjuk a

¹ Verebély a török uralom alatt ismételen elpusztult. Mehemed basa 1530-ban pusztította el, Ibrahim basa rövid 29 évvel reá. Az 1657-iki összeírás alkalmával a népes Verebély mint «Nihil» azaz *lakatlan helység* szerepel! Verebély katolikus lakossága az 1779-diki egyházi visitatio szerint mindkét nyelvet használja, de a magyar mégis az elterjedettebb. CSAPLOVICS az ő ethnografiai térképén 1821-ben szintén magyar-tótnak jelzi Verebélyt. Az 1850-diki Bach-korszakbeli összeírás azonban túlnyomó tót mezőváros gyanánt mutatta be Verebélyt: 1631 lakója közt csak 413 magyar létezett volna!

² KISS KÁROLY id. m. 442. l.

³ L. CZÖRNIG: Ethnographie der oesterr. Monarchie, II, 281.

katholikus tót lakókat, míg a református magyar lakosság Csütörtökhely helyén *Uj-Barsot* alapította. Ez utóbbinak református gyülekezete azonban 1713-ban feloszlott.¹ Ó-Bars lakói közt még él annak hagyománya, hogy itt magyarok éltek² és tény, hogy ezen $\frac{9}{10}$ részt tót községben találunk magyar dülőneveket is, mint pl. Sarló, Bikató, Garazhegy.

Léván még a mult században német lutheránus község létezett, mely saját nyelvén kért papot és tanítót, míg a varga és kőműves czéh szintén német vala.³ A német czéhek nem adtak a magyar iparosnak legényt, a magyar mesterember sokszor e miatt kénytelen volt német czéhbe állani, s magát itt a szokott módon felvétetni, csakhogy legényeket oszszanak neki.⁴ A mult század második felében némi számot tett a tót elem is, úgy hogy ezek számára külön káplánt rendeltek ki.⁵ Léva tót lakossága azóta egészen megmagyarosodott.

ELTÓTOSODÁSOK.

A tótság Léva vidékén a közvetlen felette fekvő *Ó-Barssal* és *Garam-Kelecsényvel* kezdődik. Ó-Barsról már előbb szóltam. A mi *Garam-Kelecsényt* illeti, ez a falu másfél századdal ezelőtt még erősen református magyar vala; a mult század harmadik tizedében azonban midőn *Léván* a református templomot lerombolták és a reformátusokat tömlöczbe hányták, különösen pedig midőn 1711-ben az ujbarcsi anyaegyházat elkobozták, a garam-kelecsényi gyülekezet is feloszlott, a falu katholikussá, de — mint azt már az 1779-diki visitatio konstatálja — «kizárólag tótajkú» is lett. Mai napság is Kelecsényen egyetlen-egy református sincsen, de magyar is alig. — A közel fekvő *Nagy-Koszmály*⁶ nemzetisége szintén szenvedett a reformátusok üldöztetése alatt. Koszmály ugyanis szintén református magyar falu vala, míg 1711-ben gróf Forgách Pál földesúr a református gyülekezetet el nem foglalta.⁷ Jelenleg két Koszmály is létezik, melyek közül Nagy-Koszmály tót, Kis-Koszmály

¹ KISS KÁROLY id. h. 233. l.

² L. UXA KÁROLY jegyző jelentését a PESTY-féle Helynévgyűjteményben.

³ MARCZALI, II. József kora. 234. l.

⁴ Századok II. évt. 1868. 19. lap.

⁵ L. az 1779-diki visitatio jegyzőkönyvét.

⁶ A név talán a falu pecsétjében álló kostól származik.

⁷ KISS KÁROLY, i. h. 239. l. (Megemlítésre méltó, hogy a templom, a rajta levő felirat szerint, 1262-ből való.)

magyar. Nagy-Koszmály öt dülője közt még ma is három visel magyar nevet (Sóstó, Berek, Varjas).

A nemzetiségi határvonal alatt találunk két tót szigetet, melyek közül az egyik Alsó- és Felső-Győrödöt, valamint Gyékényest foglalja magában, míg a másik tisztán Alsó-Pél falvából áll.

Ennek a két, tiszta magyar területen kiemelkedő tót szigetnek keletkezése ismét a reformátusok kiűzésének a következménye. *Alsó-Pél* t. i. másfél évszázaddal ezelőtt még magyar és református vala; jó magyar népét a katolikus földesúr 1733-ban papostul kiűzte és *tótokat telepített helyükbe*, a kiken másfél század sem változtatott semmit.¹ A magyarság emlékét csakis egyik másik dülő eredeti magyar neve őrzé meg. (Rókalyuk, Haraszt, Vakarés, Székidülő). Annál örvendetesebb arról értesülnünk, hogy Alsó-Pél hazafias plébánosa, PINTÉR KÁROLY, buzgón fáradozik faluja visszamagyarosításán és hogy a magyar nyelvet nemcsak az iskolában, de még az egyházban is behozta. — *Alsó- és Felső-Győröd* szintén erősen magyar jellegű lehetett, miután A.-Győröd a XVII. században református fiókból anyaegyházzá lett. A református gyülekezetet azonban elfoglalták. Még másfél évszázaddal ezelőtt, BEL Kis-Győrödöt tóttal vegyes magyar helynek mondja.² Ma mindkét falu tót; a katolikus egyházban és iskolában ápolják ugyan a magyar nyelvet, de úgy vagyok értesülve, hogy a családi élet tótajkusága ezen eredményeket ismét elfojtja. Mindkét faluban még ma is vannak magyar dülőnevek (A.-Győrödön: Zengő, Nyitvány; F.-Győrödön: Rétföld, Hosszúgödörbe, Majorvölgy); a magyar vezetéknevek különösen A.-Győrödön nagyon sűrűek, sőt túlnyomók (l. a Bizonyítékok alatt).

Gyékényes ma szintén tiszta tót. Ötven vezetéknev közt AGÁRDY plébános úr csak két magyart tudott találni (Kiss, Szentkereszti); de a dülőkben még fentartott egyes magyar elnevezések hajdani magyar lakosságra engednek következtetni.

A surányi tót sziget barsmegyei területén legsajnosabban érinthet bennünket *Ohajnak*, úgylátszik az utolsó húsz év alatt lefolyt és párját ritkító gyors eltótosodása. Ezt a, ma $\frac{4}{5}$ részben tót falut, az 1779-diki egyházi látogatás még magyarnak találta, világosan megállapítván, hogy «egy néhány» tótajku kivételével, a magyar nyelv van túlsúlyban. Magyarnak állítják azon-

¹ KISS KÁROLY, id. h. 306. l. — Az 1779-diki visitatio máris egészen tótnak találja a nemrég ezelőtt még jó magyar falut!

² BEL, *Novæ Notitiæ Hungariæ*, (Bécs 1742) IV. 278. lap.

túl a későbbi statisztikai források is,¹ egészen az 1880-iki népszámlálásig, a midőn a magyarság a lakosságnak még $\frac{2}{3}$ -ad részét tette. Az utolsó évtized alatt e falu, melyben pedig igen sok magyar nemes közbirtokos család lakik (Lipthay, Dióssy, Kopcsányi, Molnár, Ruffy stb.) annyira eltótosodott, hogy jelenleg 683 tót és 40 német mellett csak 189 magyar található!

A surányi tót szigetnek Bars megye területén való terjedésében szintén része van a reformátusok kiűzésének. Így Nagy-Lót és Kis-Lót, úgy szintén a szomszédos (komáromi) Csehi is hajdan mint református anyaegyház szerepelt, de 1733 körül javaik elkoboztatván, igen elgyengülhettek. Az 1779-diki egyházi látogatás a katolikus lakóit már egészen eltótosodottnak találta, de maga konstatálja, hogy az ott élő reformátusok magyarok.² Ma mindkét Lót, valamint Csehi is $\frac{3}{4}$ -részben tót, pedig Nagy-Lót-ot még az 1850-diki magyarellenes összeírás is több mint $\frac{1}{4}$ -részben magyarnak találta. E falu tehát azóta is érzékenyen eltótosodhatott. A dülők elnevezése különben még ma is magyar: Magyarhegy (mivel az egészet magyarok bírták); Klastromos (a pálosok klastroma körül), Borsoshegy, Somoslegelő, Csidivár, Peres, Bagóhát. — A ma egészen tót Nagy-Mánya hajdan magyar lehetett, (a szomszédos nyitrai megyebeli Kis-Mánya nemes közbirtokosság a még ma is az), minthogy nyolcz dülője közt öt tiszta magyar névvel bír (Fenyves, Báránytilos, Öregszöllők, Szög, Mogyorós). — Ugyanez áll a szomszédos N.-Valkház kurialis, azaz magyar nemességlakta faluról, valamint Hull-ról, melyet azonban az 1779-diki visitatio már tótnak talált. Ma a magyarság Valkházon $\frac{1}{6}$ részt, Hullon csak $\frac{1}{20}$ részt teszen. N.-Valkház eltótosodása az utolsó évtizedek alatt is terjedt: negyven év alatt a magyarok száma 107-ről 55-re apadt! — Füssön a xvii. században reformátusok laktak; a régi családnevek is fele-részben magyar hangzásuak. Így valószínű tehát, hogy régebben ezen község is magyar jellegű vala. — Ugyanez áll a szigetnek legkeletibb vég-helyéről Csekéről is, mely 1707-ben a katolikus egyházi látogatás szerint régebben túlnyomóan református volt; az 1779-diki egyházi visitatio szerint azonban már kizárólag katolikusává vált. Ez időben itt, ugyanazon forrás szerint, már kizárólag tótul prédikáltak, a kátét is kizárólag tótul tanították. Ugy látszik tehát, hogy a magyar reformátusok innét is

¹ Az egy 1850-diki magyarellenes népszámlálás kivételével, mely $\frac{5}{6}$ részét tótnak nyilváníta.

² KISS KÁROLY, id. h. 307. l. — LAMPE-EMBER 566. i.

kiüzettek, és hogy házaikat tót telepítvényeseknek szolgáltatták ki. A községnek jelenlegi nemzetiségi állapotára állítólag nagy befolyással van a már régóta itt pásztorkodó CSULON plébános működése.

A surányi tót szigetnek a szomszédos magyarságba beszögellő véghelyét *Mellek* falu képezi. Azon körülményből ítélve, hogy a községnek tót lakói közül sok szép magyar nevű gazdát találunk (Bakó, Fodor, Magyar, Terényi, Bodor), azt kell következtetnünk, hogy ez a falu régebben magyarabb volt. Ezt erősíti az 1779-diki egyházi visitatio is, mely szerint a lakosság ugyan tótajku, de sokan beszélnek magyarul is. Az 1851-diki összeírás a közel négyszáz főnyi lakosságban csak 19 magyart ismert el. Ma iskolája és egyháza tót; úgy vagyok azonban értesítve, hogy az ottani plébános LÜLEY TIVADAR úr a magyarosodás ügyét szíven hordja.

A CZÖRNIG-féle térképen még a Zsitvának Verebélytől Aranyos-Marótig terjedő völgyében is találunk magyar községeket, t. i. Sárit, Tajnát, Zsitva-Újfalut, Kisfaludot, Perlepet, de még Aranyos-Marót fölöött Nagy- és Kis-Szelezsényt, Pusztá-Dolinát, Kis-Ápátit, Maholánt, Ebedeczet és Hostyét (Keresztúr). A különféle statisztikai forrásokkal való összehasonlítás CZÖRNIG-nek ezen adatait ugyan — a mennyiben azok az 1850-diki állapotokra vonatkoznak — csak kivételesen igazolják.¹ Azonban *Néver*, (l. a Bizonyítékokat) *Bélád* és *Nagy-Herestény* régebben magyarabb jellegűek lehettek. *Bélád* mellett szólna t. i. azon körülmény, hogy itt hajdan reformátusok laktak,² (dülői közt még ma is kettő magyar hangzású: Tekenyős, Vizipart); *Nagy-Herestény* mellett pedig felhozható, hogy a magyar családnevek hajdan (pld. az 1697. r. k. anyakönyvben) jóval sűrűbben fordultak elő (l. bizonyítékokat).

Azon adatok után, a melyeket MAJLÁTH ISTVÁN úr, Bars megye volt főispánja szives volt velem a Zsitvavölgy hajdani állapotáról közölni, csakugyan valószínűnek látszik, hogy az a XVI. században magyar vala. Az illető közlemény oly rendkívül érdekes, hogy azt egész terjedelmében közlöm. Az érdemes férfiú, Bars- és Hontmegyék egyik — fájdalom a politikától visszavonuló — dísze, a következőket írja nekem 1893. január 13-án:

«Azon jelzésére nézve, hogy Czörnig szerint az egész Zsitva völgye

¹ Szedés közben veszem Dr. RUFFY alispán úr szívésségéből az 1850-diki összeírási eredményt, mely szerint Sári és Tajna ez időben magyarnak találatott volna.

² LAMPE-EMBER az 566. lapon 25 sz. a. Béládot mint református anyaegyházat említi.

Verebélytől Aranyos-Marótig magyar volt, az alaposságot nem oly könnyű kétségbe vonni, mert minden attól függ, mely időszakra vonatkoztatjuk azt, hogy ezen vidék magyar vala? ¹ A mult században már nem volt az, az tény. De a megyei traditiók szerint a török világ előtt az egész Zsitva völgyét kunok lakták, vagyis e vidék lakói a honfoglalás első három századában, az itt letelepedett kunok utódai voltak, de a török háborúk idejében igen sokat szenvedtek, kipusztítottak, sőt a törökök által rabságba is elhurczoltattak.

«A reformatio bekövetkezte után ezen vidék is református lett, a mi szintén a mellett szól, hogy akkortájt magyarok voltak, mert a magyar ajkuak a református, a tót ajkuak az ágost. evang. vallást fogadták el. Itt lévén a szentbenedeki apátságnek, a primatiának nagy birtokai, igen természetes, hogy a káptalan és a kath. főurak mind katolikusokat telepítettek falvaikba és ott vették a hol találták, kivétel nélkül a tótok közt. Határozottan innét datálódik Barsmegye felső Zsitva völgyének eltótosodása is. A Zobor felé a hegyek tövében fekvő kevésbé vagyonos szomszéd Nyitra megyei községek kevésbé lévén az elpusztulás veszélyének kitéve, jobban megtartották magyar nemzetiségüket, t. i. ez az a nyitrai magyar sziget, melyről munkájában ² szól. Ezt támogatja azon körülmény is, hogy e vidék keleti oldalán is még megvannak a magyar falvak, Csiffár, Mohi, Kis-Koszmály, Uj-Bars. Nem kis szerepet játszhatott a kérdésben álló felső Zsitva-völgy községei elpusztulásánál a híres vezekényi csata, hol a törökök ellen 4 Eszterházy veszett el a csataterén. Vezekény előtt feküsznek éppen Kisfalud, Thaszár, Szelepcsény, Perlep, Zsitva-Ujfalu. A traditio szerint erre vonult Érsekujvártól a török a vezekényi magaslatra. A csata kezdetén a falvak lakói csépekkel, villákkal a magyar sereg segítségére keltek, de ép ezért a csata megnyerése után a törökök a falvakat mind feldúlták, felperzselték és a lakosokat rabszíjra fűzve elhajtották. Ezek a helynevek oly tősgyökeres magyar nevek, hogy kétség nem lehet az iránt, hogy eredetileg magyar községek voltak, ide értve Marótot is. Sajátságos, hogy a helyneveket a tót nyelv nagy részben megtartotta, illetőleg átvette.

«A magyarosodás, az igaz, hogy lassan megy. Egyesek buzgalma a nagy tengerben elenyésző csepp. Az állam nem törődik ezzel a dologgal, gondolom nem ex studio, hanem mert nincs pénze, és nincs elég erős és nagy lelke erre a célra milliókat fordítani. A mai katonásdi politika

¹ Czörnig ethnografiai mappája az 1850-iki állapotra vonatkozik. (Szcz.)

² T. i. a jelen munka.

Európa minden nagyhatalmasságát kivetkőzteti az okosság és humanizmus köréből- és elsúlyeszi erkölcsileg és anyagilag azt az államot, a melynek biztonsága érdekében azokat a hadseregeket felállítják és tartják.»

MAGYAROSODÁSOK.

Bars megyében különben utalhatunk magyarosodásokra is. Már említettük a fontos *Verebély* magyarosodását. Felette örvendetesek azon magyarosodások is, melyek a többször említett surányi tót sziget határán észlelhetők, így tehát annak hajdan nagyobb területét megcsonkították. Ez történt *Felső-Pél*-en, mely már századunk elején magyarrá lett, továbbá az egymással szomszédos *Zsitva-Gyarmat*, *Lüle* és *Setétkút* falvakban, valamint a surányi sziget déli részeit csonkító *Nagy-* és *Kis-Fajkút*ben. A jelentéktelen *Setétkút*-nál azonban inkább csak visszamagyarosodásról kellene beszélni, mivel a XVIII. században református, tehát magyar vala.*

Régen magyarosodott az esztergomi határszélen fekvő *Nagy-Málás* is, mely eredetileg tót telep vala, a XVI. századbeli nagy pestis után azonban magyarokkal benépesítettetett. Talán a Léva alatti *Kis-Szecse* előbb szintén tót vala, miután dülőnevei közt sok tóthangzásu akad: Hrok, Lehenek, Zséla, Letzk, (hol hajdan állítólag egy Letzk nevű, de a tatárok által elpusztított falu állott). — A Szecse alatti második falu *Zsemlér* ma már $\frac{3}{4}$ részben magyar; a XVII. században azonban egészen az vala. E falu a reformátusok kiűzése és az ezek helyébe telepített tótok által a mult században tótosodott el, mint ezt a PESTY-féle Helynévgyűjteménynek következő adata igen érdekesen bizonyítja. A plébánia krónikájából ugyanis a következőket jegyezték ki: «Túróczi Jób, 1807-ik évben a zsemléri Plébánosnak beszélt: «Az atyámtól hallottam, hogy a zsemléri lakosok reformátusok voltak. A Szt.-Benedeki Præfectus felszólította őket a római katolikus hit felvételére. Sok viszontagság után Kis János, Palkó János, Boros István és a beszélő Túróczi Jób atyja katolikusok lettek, a többi lakosok Szokolára, a Börzsönyi hegyekbe, Ladányba, Óvárba költöztek, elvivén mindegyik vagyonából annyit, mennyit szekérre feltehettek. Ezek elmentével a Præfectus kurrentálta, hogy jöjjenek lakosok Zsemlérrre: jöttek a káptalan jószágáról és másnonnan mindenféle lakosok *s innen következik Zsemlérnek eltótosodása.* (Most) isteni szolgálat alatt az imádság és ének magyarul végeztetik, de maguk közt a lakosok tótul beszélnek. Azonban

* L. KISS KÁROLY i. m. 369.

tudnak magyarul.» (Kelt 1864. Jan. 23. Aláírva: Túróczi Jób bíró és Andriska Mihály jegyző által, de az egész jelentés a plébános sajátkezű irásának látszik.)

Töböl az 1708-dik évben Valkház, Lüle, Sári és Koszmályból népesítettett. A század második felében (az 1779-diki visitatio szerint) még túlnyomóan tót vala; de az 1850-diki összeírás csakis 7 tótot magában foglaló, tiszta magyar falunak találta, úgy hogy ahhoz képest a mostani 50 főnyi tót lakosságával inkább hanyatlott. AGÁRDY JÁNOS győródi plébános úr értesítése szerint azonban a bevándorolt tót cselédség megmagyarosodik. Hogy ezen bevándorlás tényleg nagyobb mérveket ölthetett, azt azon névgyűjtemény is gyaníttatja, melyet a plébános úr az 1722., 1757., 1801., 1851. és 1891. évekről volt szíves összeállítani. Az első két időpontban tíz-tíz anyakönyvi név közül hét volt magyar, később már csak négy vagy öt (l. a «Bizonyítékok» alatt). Töböl különben túlnyomóan református.

Egészen véve a magyar-tót nemzetiségi határvonal mentén fekvő tót községekben a magyar elem — mint ez az alább közölt táblából kitűnik — az utolsó tíz év alatt, fájdalom, egy szemernyit sem erősödött; jelenleg is mint előbb, a magyarság száma itt egyformán 12%-ot tesz.

BARSMEGYE NEMZETISÉGI HATÁRVONALÁNAK VÁLTOZÁSAI
AZ UTOLSÓ ÉVTIZED ALATT.

Magyar községek	1880			1890		Tót községek	1880			1890	
	összes beszé- lő s beszélni nem tudó lakosság	beszélni tudó	ezebből magyar	össz- lakos- ság	ezebből magyar		összes beszé- lő s beszélni nem tudó lakosság	beszélni tudó	ezebből magyar	össz- lakos- ság	ezebből magyar
a) 1880-ban magyar községek.						b) 1880-ban tót községek.					
Aha --- --- ---	679	642	569	680	663	Belleg _ --- ---	254	242	33	262	15
Csiffár --- --- ---	635	631	578	701	621	Fakó-Vezekény	702	656	91	758	98
Léva _ --- --- ---	6491	6331	5106	7400	6282	Füss _ --- --- ---	1138	1062	147	1290	165
Lüle --- --- --- ---	192	192	143	211	183	Garam-Apáti ---	199	199	8	203	11
Marosfalva ---	480	476	458	418	410	Garam-Kelecsény	704	704	—	860	35
Mohi --- --- --- ---	819	808	785	827	819	Garam-Podluzsány					
Nagy-Fajkürt _	504	504	346	494	477	(Dobó-Berekalja)	477	462	23	602	59
Kis-Koszmály ---	664	643	580	676	659	Garam-Szőllős ---	1164	998	64	1128	48
Nagy-Málás és						Kis-Herestény _	163	153	24	143	12
Kis-Málás* _ ---	591	568	408	632	423	Kis-Lót --- --- ---	280	280	47	320	78
Pozba --- --- --- ---	449	447	415	519	488	Mellek --- --- ---	455	429	90	443	53
Tild --- --- --- ---	429	429	425	406	369	Nagy-Herestény	441	423	27	464	25
Töhöl --- --- --- ---	551	551	522	573	523	Nagy-Koszmály _	619	619	12	644	19
Uj-Bars --- --- --- ---	1175	1091	975	1268	1113	Nagy-Lót _ --- ---	1153	1150	378	1287	365
Verebély _ --- --- ---	2022	1946	1143	2270	1368	Nagy-Valkház ---	370	369	51	378	55
						Ó-Bars --- --- ---	1087	1067	43	1234	74
	15681	15259	12462	17084	14398	Rendve --- --- ---	700	677	58	733	34
			828		848	Sári _ --- --- ---	150	150	51	57	8
						Szencse --- --- ---	425	425	7	446	6
						Tajna --- --- --- ---	178	178	38	318	128
						Tolmács --- --- ---	358	294	46	388	—
						Zsitva-Ujfalu ---	746	710	60	941	171
							11763	11256	1307	12899	1459
							11	128		118	
						Főösszeg --- --- ---	27444	26515	13769	29983	15857
								528		590	

* 1890-ben Kis-Málás Nagy-Máláshoz tartozott.

BIZONYÍTÉKOK.

ADALÉKOK A TÖRÖK HÓDOLTSÁG SANYARUSÁGÁHOZ.

A Történelmi Tár 1891., 92. és 93-iki évfolyamában SZERÉMI — mely álnév alatt egy hazafias magyar főúr rejtőzik — igen érdekes okmányokat közölt a megye múltjáról. Ezek azonban majd kizárólag a megyének politikai dolgokban nádorral, parancsnokokkal, törvényhatóságokkal folytatott levelezéseit tartalmazzák és így az egyes falvak nemzetiségének megállapítására támpontokat nem tartalmaznak. Nemzetiségi szempontból legfeljebb annyit jegyezhetünk meg, hogy a megyével már akkor is rendszerint magyarul leveleztek. A közölt okmányok közt van azonban egy, mely felette jellemző világot vet a török világ sanyaruságára és pusztító voltára. Ez ugyanis azon 1634 szeptember havában Komáromban egybegyűlt császári bizottság vizsgálata, mely a törökök által Bars megyében ejtett károk összeírására kiküldetett (lásd T. T. 1892 évfolyam az 520—538. lapon). A halálig sanyargatott nép panaszai oly számosak, hogy azokat mind itt nem ismételhethetők. Szorítkoznak tehát csak azon községek, amelyek bennünket alább közelebről fognak érdekelni, ezeknek panaszát is csak rövid kivonatban közölvén és a kivetett sarcok és adók idézését mellőzvé. (Említésre méltó, hogy a bizottság latinul tárgyal, de a kihallgatási jegyzőkönyvek mind magyarul vannak szerkesztve.):

Nagy-Szelecsén. Uruk Tatár Ibrahim Esztergomban. Két embert, három gyermeket és 600 frt áru marhát raboltak el tőlük. — *Kis-Szelecsén.* Murtazan ispája birja Párkánban. 130 napot szolgáltanak csak az egy esztendőben. «Mikor az Sitvamellékit elrablottak volt, négy asszonyt ragadtak volt el, ketteje megszábadult.» — *Kis-Hcrestyén.* Hazi Oszmán

birja Esztergomban. «Mikor az Sitva mellékit elrablották, egynehány embereket vitték el, egynehány házat megigétek falujokban.» — *Néved.* «Barsi táborkor falujokat megigéte az török. Ujbányáról marhájokat elhajtatta, két gyermeket is ragadtak el.» — *Szelecsén.* Tatár Joachim birja Esztergomban; 14 házat felgyújtott, 400 szarvasmarhát elhajtott. — *Perlepről* 11 embert vittek el. — *Kelecsén.* «Három esztendeje, hogy megrablották volt őket, 12 embereket vitték volt el, szarvasmarhájokat hajtottak el 104-et. Az Sitva mellékit mikor elrablották, akkor is vitték el szarvasmarhájokat nro 50, item 33 embert ragadtanak el. Egyszer ismét mindenneknek előtte az martalóczok éjszaka házában ütven, hat embert vittenek el, annak felette az mezőri három ízben kilenc embereket ragadták el.» — *Hizir.* «Mikor az Sitva mellékit elrablották, falujokat megigétek, 36 eleven embert vittenek, bujólíkokban fultanak meg 24, szarvasmarhájokat mind elhajtották közel 400, ha nem több. Mikor utolba Marótot elrablották, 15 szarvasmarhájokat hajtották el, Visegrádban szolgáltnak.» — *Nagy-Valkócz.* «Elsőben öt gyermeket ragadtanak el, annak utánna is tíz gyermeket ragadtanak el, item egy öreg embert levágának, item ökröt hat, lovat 4. Az Sitva melléke rablásakor ragadták el. Beker ispája birja Esztergomban.» — *Mahulin-cza.* Elsőben megrablották és megigétek falujokat, 60 embereket vitték volt el, két emberek fult bujólíkokban, 192 szarvasmarhájokat hajtották el. Jussuff ispája urok Esztergomban.» — *Nagy-Vezckén.* «Mikor az Sitva mellékit elrablották, noha immár hódultanak, elragadtanak volt embert nro 11. Az iskolaházat ígették volt meg.» — *Ujfalu.* «Ispajájuk Mustarbék; negyedik esztendeje, hogy behódolt; két ízben rablotta meg, az első rab-

laskor mind megígette az egész falut, szarvasmarhát hajtott el 412, vágta le két embert, elevenen vittek el nro 14, fultanak meg bujólíkokban hat, azután úgy kellett behódolniok, úgy mint negyedik esztendőben.» — *Kelecsén, Léva mellett.* «Alma Biha volt első urok, második Omez ispaja, mind az kettő Pesten lakott, ezek megtartották ez sommában őket, azután lött urok szigetvári Hassan, ez felverte sommájokat.» — *Kis-Koszmály.* «Első urok Timar effendi, második urok volt Dervis csauz timar, ez felverte az sommájokat ad fl. 60. Most ismét az urok ugyan az első Timar effendi. Az dézmáért felette igen sarczoltatta őket, hogy akár fl. 400 adjanak, akár mindenből tizedet. Mikor mentették előtte magokat ezzel, hogy alkalmas részit az magyar urak birják az hegynek, azt mondotta nekik, vegyék meg az magyar urakon is az tizedet, mert ha ők meg nem veszik, meg veszi rajtok az magyar urak jószágaiért is az tizedet.» — *Podlozsán.* «Az csejkőszöllősi rablaskor húdultatták be őket. Istikari az urok Vácson. Az barsi táborkor elpusztultanak volt.» — *Csejkő.* «Erővel, rablással húdultatták be, kétszáz és két embert vittének el rabságra.» — *Alsó-Pél.* «Esztergamot hogy az török elvette, akkor húdult be; volt ispajájok első Saban ispaja. Azután lött urok Omer ispaja szofiliai, ez feljebb verte az szőlőhegy sommáját 28 forinttal; ez Omer megholt. ez Omer agha adta Kara Haszannak ugyan Esztergamban az ő részét; ez felette lator istentelen volt, addig verte, csigázta az embereket, felverte az szőlőhegy sommáját 170 frtra és erővel maga levelet iratott róla. Ez időben sokat, többet huszonöt szöllőnél elhagytanak az szöllős emberek, az szőlőknek nagy sommájok miatt ez napig is puszták az szőlők . . . Mostani urokat Ali ispajának hiják Esztergamban, ez olyan istentelenől bánik velek, mint Kara Haszan, veri, tagolja, hogy az fl. 170 megadják, elpusztítja

mind az szőlőhegyet, mind az falut.» — *Uj-Bars.* «Az esztergami békek birják; az egyik ha kimegyen, az másakra száll. Az hatvan falu beadása előtt húdultatta be az török erővel, két embereket, éjjel reájok menvén, elvitték és így húdultak be. Elsőbben volt sommájok, vettenek rajtok az bék fl. 400, az bék tihaja fl. 40, az bék deákja fl. 10, az bék komornikja fl. 10, az bék tolmácsa fl. 5, az bék vajdája fl. 4. Ez nagy sommát el nem állhatták, mert az barsi táborkor helyek elpusztult, az népe elholt, úgy hogy ötvenhat puszta hely maradt, az kinek semmi népe nem maradt; most is ötvenhárom puszta.» — *Ohaj.* «Esztergamban szolgál. Az első ispajájok Beker ispaja volt. Ez mostani ispajájok Dervis bék fia. Beker ispaja hajtotta el negyven szarvasmarhájokat, az ki megért fl. 1000. Egy embert levágtanak és egy gyermeket elvittének. Az gyermeket váltották meg fl. 90. . . . Embereket minden kicsiny dologért megvereti.» — *Pozba.* «Esztergamban szolgál. Első ispajájok Thymar Odefendi (Oda effendi) hajtatta el száz szarvasmarhájokat, két embert levágtak.» — *Besse.* «Esztergamban szolgál, ispajájok Mustapha s hajtotta el marhájokat nro 20, az ki mind odaveszett, az nemes uraim marhájokban nro 22, az is mind odaveszett; az falunak egy részét megégette volt.» — *Belegh.* . . . tavalai esztendőben egy Hyndy István nevő embereket kifogták éjszakának idején házából, Esztergamban dija szerint váltatott ki in fl. 56.»

A török állapotok szomorú megvilágítását nyújtják az ugyanazon helyen következő ama levelek, melyeket a rabságba hurczoltak kiváltásuk érdekében a megyéhez intéztek. Így pl. Kelecsényi János «szegin rab» előadja, hogy nejével együtt Korponáról elraboltatott sok más keresztény nyelv együtt és Esztergamba vitetett rabságra, hol «sok különb-különbféle fogásokkal és kínzásokkal nyomorgatván

engemet az szegény vömmel együtt . . . » a ki a kínzásokba bele is halt. « Váltásdíja fejében 600 tallért követelnek ; Csajághi Máthé veszprémi hadnagytól, ki sok vitézével együtt rabságra vitetett, négyezer tallért követelnek ; Kossut Miklós Perbeténél esett rabságba és tőle 1800 tallért követelnek ; Móré István kapitány előbb Budára, aztán Esztergomba hurczoltatott s hatezer tallérban sarczoltatott meg, miből Forgách Ádám kétezeret magára vállalt ; Horváth György . . . « minden teremtetett állattúl megvetett és elfelejtett lévén », a megyétől kér segílyt ; Vida Pál balassa-gyarmathi gyalog hadnagy, a kitől ezer tallért, és Zlatnai Martinkó Lőrincz, a kitől 140 tallér váltásdíjat követelnek, szintén e megyéhez folyamodnak.

ELTÓTOSODÁSOK.

Néved református anyaegyház volt 1615-től 1716-ig, a midőn elkoboztatván, többé föl nem emelkedék (l. Kiss «Vázlatok» 442. l.).

Bars. Magának a megye nevének eredete németnek látszik. Nevét WINDISCH szerint (i. m. 208. és 216. lap) egykori hires városától és várától nyerte, melyet a németek Bersemburg-nak hívtak. E hely ma jelentéktelen falu, Tekownak hívják s róla a cseh-szlávok az egész Bars vármegyét «Tekowska Stolice» néven nevezik. A XVIII. század elejéről Fajkúrt, Felső-Pél, Garam-Kelecsény, Lédecz, Lüle, Nyér, Tajna, Zsemlér és Zsitva-Gyarmat bars megyei községekből nem fordulnak elő adóösszeírások.

Lédecz. A hagyomány azt tartja, mintha a falut az itt csatározó hajduk és székelek népesítették volna.

Garam-Kelecsény. A 17-ik században Bars, később Marosfalva református anyaegyház fiókja volt (V. ö. Kiss «Vázlatok»-t). Ma G.-Kelecsény 860 főnyi lakossága közt csak 35 magyar, de egyetlenegy református sem található.

Felső- és Alsó-Győröd hajdani református-magyar jellege iránt v. ö. Kiss Vázlatait 442. lap. De az 1779-diki visitatio szerint, mindkét falu tót, magyarral keverve ; a plébános rendszeren csak tótul prédikál. KORABINSKY-nál mindkét falu szintén tót ; Alsó-Győröd állandóan tót gyanánt szerepel, Felső-Győröd itt-ott magyar-tót gyanánt is. Az 1850-diki összeírás mindkét falut majdnem tiszta tótajkunak tünteté fel. Jelenleg Alsó-Győrödön a magyar elem a lakosságnak csak $\frac{1}{4}$ részét teszi ; ellenben Felső-Győröd, úgy látszik, magyarosodásnak indul, 377 lakója közül már 140, azaz $\frac{2}{5}$ rész a magyar, míg 1880-ban alig harmadrész annyi találatott. AGÁRDY plébános úrnak említett névgyűjteménye szintén bizonyítja, hogy *Alsó-Győröd* lakosai hajdan magyarok voltak, azonban a magyar eredetű lakosság számaránya nagyon ingadozhatott. Volt ugyanis a tíz-tíz vezetéknev közt magyar hangzású : *Alsó-Győrödön* : 1722-ben : Pátyvay, Raffay, Gomollya, Sáfár, Károly, Veress = 6. 1757: Sáfár, Halassy, Szentkereszi, Maskó, Gróf, Szwaday, Kiss, Balog = 8; 1801: Fülöp, Ferencz, Halassy, Sáfár, Poros, Merész = 6; 1851: Ferencz, Gazsó, Huszár, Szentkereszi, Naláczai, Kalocsai = 6; 1891: Török, Merész, Mészáros, Bárány, Szentkereszi = 5. *F.-Győrödön* : 1722: semmi; 1757: Bacsza = 1; 1801: semmi; 1851: Kocsis, Varga, Zsivány = 3; 1891: Ferencz = 1. E szerint a kiszemelt öt évből majd 50 név közül csak öt a magyar hangzású, míg Alsó-Győrödön nem kevesebb, mint 31.

Gyékénys. Az 1779-diki visitatio szerint tót, magyarral vegyítve. Nemzetiségi első statisztikai meghatározása csak a harminczas években FÉNYES-nél található, a ki magyar-tótnak mondja ; szintűgy az 1863-iki Helyiségnévtár. Azonban az 1850-diki összeírás 214 lakója közt csak tizenegy magyart ösmert el. 1880-ban és 1890-ben is mindössze csak 5% magyart szám-

láltak benne. Az AGÁRDY plébános úr által kiírt vezetéknevek közt, a mult századbéliek mind tótok. Minthogy azonban a dülönevek részben magyarok, valószínű, hogy e falu már régebben eltótosodott.

Alsó-Pél. A reformátusok kiüzéséről v. ö. Kiss Vázlatait 306. l. A XVIII. század elején a katolikus lakók közt is még számot tehetett a magyarság; így az 1725-diki katolikus anyakönyvben a következő magyar nevek fordulnak elő: Tót, Kiss, Bálint, Farkas, Sötét, Pál, Nagy, Kovács, Mészáros, Gyürky, Szilva, Mátyás. Szintúgy az 1720. adóösszeírás szerint: Jurányi, Mihály, Varga, Juhász, Ádám, Ujvári, Endrédi stb. De az 1779-diki visitationál, dr. RUFFY PÁL alispán úr szives értesítése szerint, Alsó-Pél már egészen tót vala. A mult századbeli statisztikai források közt csakis KORABINSKY térképén található, ott pedig, alighanem tévesen, magyarnak van jelezve; a későbbi forrásokban mindenütt mint tót, vagy tót-magyar fordul elő s jelenleg is csak 30% magyart számlál.

Óhaj («Ó-Haj»-nak is írva). 1715-ben az adóösszeírás szerint a családnevek jobbára magyarok. Így Benczikei, Balla, Tóth, Tarri, Gyárfás, Varga, Dajka stb. Úgy Nagy-Óhaj, mint Kis-Óhaj KORABINSKY és VÁLYI idejétől egészen 1880-ig magyarnak állítják. Az 1850-diki összeírás azonban, elég feltűnően, 957 lakó közt csak 162 magyart talált. 1863-ban megint magyar-tótnak van jelezve és bár 1880-ban $\frac{1}{3}$ részt tótnak találtak, 10 évvel reá 912 lakója közt már csak 189 magyart számláltak. Dr. RUFFY alispán úr levélbeli értesítése szerint ezen eltótosodás tényleg áll; oka leginkább a birtokos-cserével járó tót munkások alkalmazása. Úgy hogy most a katolikus templomban is a tót nyelv divik.

Füss. Az 1720-ik évben történt adóösszeírás szerint a családnevek fele magyar (Gönczy, Gyene, Ábrahám, Bodnár,) de a másik fele tótos. Hajdani magyarsá-

gát Kiss azon megjegyzése is teszi valószínűvé, melylyel u. i. (438. lapon) Néved, Füss, Györöd, Zsemlér, Szántó és Csánk példájára hivatkozik annak bizonyítására, «hogy a mely helyen a református hit elnyomatott, ott sok esetben a nemzetiség és a magyar nyelv is megöletett». Itt tehát a barsmegyei Füssről van szó, míg a LAMPE-EMBER-nél említett Fás-i református egyház a komárommegyei Füssre vonatkozik. (Lásd KISS KÁROLY, Töredékek Nagy-Igmánd és vidéke multjából. Komárom, 1892, 41. lap.)

Cseke. Az 1707-diki egyházi látogatást említi KISS «Vázlatok» 379. l. Azon időben Cseke túlnyomólag ref. és magyar vala. Az 1720-iki adóösszeírás szerint a családnevek között magyar hangzásuak: Takács, Kis, Kosár, Varga stb. De az 1822-iki sematizmus szerint már egészen katolikus (474 katolikus, 5 görög); egyházi nyelve kizárólag tót, plébánosának neve is tót hangzásu (KRZSÁK ENDRE); ma több mint $\frac{9}{10}$ -részben tót (l. Nyitra megyénél a Surányi tót sziget statisztikai kimutatását).

Hull. KORABINSKY-nál sem szótárában, sem térképén nemzetiségi jelzés nem található; VÁLYI vegyesnek mondja, FÉNYES tót-magyarnak; az utolsó két népszámlálás több mint 700 lélek közt csak 30—40 magyart talált, tehát nem többet, mint az 1850-diki magyarelles összeírás (37).

A DERVENCZE, LAKIA ÉS A ZSITVA FELSŐ VÖLGYE.

Tajna és a mellette fekvő jelentéktelen *Sári*, CzÖRNIG-nél magyar gyanánt fordul elő. Tajna különben az utolsó tíz év alatt szemlátomást magyarosodik, 318 lakója közt már 128 magyart számlálván. MAJLÁTH ISTVÁN főispán úr nézete szerint is, Tajna és Sári most már magyar számba mehetne. A népszámlálási eredmény szerint azonban még tótnak, illetve — tekin-

tettel Czörnig állítására, valamint b. Mednyánszky Dénesnek a 65 lapon tartalmazott közlésére — eltótosodottnak kellett tekintenem. Egyúttal legyen felemlítve, hogy az 1880-iki népszámlálás szerint az együttesen kimutatott Kis- és Nagy-Sáriiban 24 ház s 150 lakó van feltüntetve, holott az 1890-iki népszámlálásban tisztán Sári név alatt csak 9 ház és 57 lakó találtott.

Néver nemeseihez 1614 aug. 24-én magyar levelet intézett Bellusy Miklós szolgabíró. («Századok» 1875. 531. lap.)

Kisfalud. VÁLYI-nál elegyes, az 1822. sematizmus szerint azonban tót, FÉNYES szerint pedig magyar, úgyszintén Czörnig szerint is; de az azután következő forrásokban egészen napjainkig kizárólag tót. FÉNYES és Czörnig hajdani magyarsága mellett nyilatkoznak, de dülőinek nevei tiszta tóthangzásuak.

Kis-Szelezsény és Nagy-Szelezsény csakis Czörnig térképén fordul mint magyar elő, minden egyéb forrás pedig összhangzóan tótnak állítja. (Nagy-Szelezsény különben magyarosodik; 490 lakója közt már 118 a magyar).

Ugyanez áll *Perlep, Ebedecz, (Pusztadolínával), Kis-Apáti, Maholány és Hostyre* (Keresztúr), csakis a Czörnig-féle térképen magyarnak jelzett falvakról, szintúgy a megye honti határán fekvő és tót vidékről népesített *Garam-Szőllősről*, (a Czörnig-féle térképen Ribniknek és magyarnak beírva); az egész vidéket azonban, MAJLÁTH ISTVÁN úr idézett felvilágosításai alapján régebben eltótosodottnak tekintettem.

Nagy-Herestény. CSERNIK ALAJOS ottani plébános úr szives volt az 1892-diki anyakönyvből 62 nevet, az 1697-től kezdőkben 66-ot kiírni; jelenleg csak nyolcz magyar név található (Géczy, Füle, Gombár, Bakó, Erdélyi, Kovács, Kéri, Lukács), míg két évszázaddal ezelőtt még több mint kétszer annyi akadt. (Pozsgay, Bellady, Szabó, Ducz, Hamar, Pásztor, Szihotay, Nagy,

Akács, Tóth, Csuka, Kis, Tolnay, Suba, Cserneg, Kőszegy, Bakay, Huszár).

MAGYAROSODÁSOK.

Felső-Pél ma egészen magyar; ezen magyarosodás azonban csak a jelen század elején történhetett, mert az 1779-diki egyházi látogatás még vegyesnek és pedig magyarral elegyes *tótnak* mondja (PINTÉR KÁROLY alsó-péli plébános úr közlése). Ezen magyarosodás különben nem a legutolsó korszaknak az eredménye: már az 1850-diki népszámláláskor is tiszta magyarnak találtatott.

A két *Fajkürt* ma egészen magyar, azonban az összes régibb forrásokban, egészen FÉNYES-ig bezárólag, tótnak jeleztetik. Az 1779-diki *visitatio* is annak mondja, de hozzáteszi, hogy a nemesség magyar isteni tiszteletet igényel. Ellenben 1850-ben mindkét falu majdnem felerészben magyarnak találtatott.

Zsitva-Gyarmat az 1779-diki *visitatio* szerint tót-magyar, de nemessége inkább magyar; az 1863-iki Helységnévtárban már magyar-tótnak vétetett, jelenleg pedig 85 százaléknyi magyar lakossága mellett erősen magyar. Lakosai nemesek.

Selétkút a XVIII. században református, tehát magyar volt. Az 1779-diki *visitatio* szerint magyar és tót; de a kátét ez időben is csak magyarul adták elő. Feltűnő, hogy VÁLYI-nál néhány évtizedre reá tót, de az 1822-iki sematizmus szerint egyházi nyelve magyar. Daczára ennek, FÉNYES ismét tót-magyarnak, az 1850-iki összeírás (18 magyar 96 lakó közt) és az 1863-iki Helységnévtár épenséggel tótnak mondja. A két utolsó népszámlálás azonban magyarnak találta; csekély 75 főnyi lakossága közt csak 9 a nem-magyar. Itt tehát visszamagyarosodás ment végbe.

Lüle népe az 1779-diki *visitatio* szerint túlnyomólag tót, de nemes lakói magyarul is beszélnek. A falu VÁLYI szerint tót, de FÉNYES-nél már tót-magyar, míg Czörnig-nél mint magyar szerepel és ezentúl

állandóan annak marad. Még az 1850-iki számlálásban is $\frac{2}{3}$ részt magyarnak tünik fel; jelenleg 211 lakó közt 183 magyart számlálván, az utolsó félszázad alatt magyarosodott községek közé soroltam.

A két Málás közül *Kis-Málás* mindig magyar, illetve magyar-tót volt; az 1779-iki visitatio csak annyit említ, hogy a cselédség tót, a mi tehát azt engedni föltenni, hogy az urak magyarok. *Nagy-Málast* ugyanazon forrás tót falunak mondja, a hol azonban magyarul is értenek. A később működő KORABINSKY N.-Málast szintén még tótnak említi; de a többi statisztikai forrásban már magyar. Jelenleg is mindkét község összevéve $\frac{2}{3}$ részben magyar.

Zsemlérről ugyanez áll. KISS KÁROLY szerint jelenleg a falut tót ajku katolikus nép lakja. Ezen megjegyzés oda igazítandó, hogy Zsemlér előbb tényleg már el volt tótosodva, de úgy az 1880-, mint az 1890-iki népszámlálás szerint $\frac{3}{4}$ -részben magyarnak találtatott. Hozzá kell azonban tennem, hogy a zsemléri népszámlálási eredményt levelezőim a magyarnak tulságosan kedvezőnek jelzik, Zsemlért még most is tótajkunak állítván, azonban e mellett elősmervén, hogy magyarosodásra hajló népe a katolikus pap jó indulata mellett egy nemzedék alatt ismét visszahódítható volna. Ezzel szemben RUFFY alispán erősen állítja, hogy Zsemlér most már ismét magyarnak tekintendő. A helyzetet MAJLÁTH ISTVÁN volt barsmegyei főispán közlése világítja meg legjobban. Szerinte: «tény, hogy a zsemlérik már 1864-ben mind tudtak magyarul, már t. i. a férfiak. Zsemlér azóta egészen, kivéve egy-két öregasszonyt, megmagyarosodott. Az iskola tiszta magyar; az isteni tisztelet is már csak ritkán, az öregek kedvéért tartatik tótul. Főleg mióta a derék KVASSAY jött oda plébánosnak, az átalakulás teljes».

Töhöl AGÁRDY JÁNOS alsó-győrödi plé-

bános szerint tiszta magyar község, a lakosok azonban tudnak tótul is; de mert az uralkodó, vagyis jobban mondva a társalgási nyelv ott magyar, a bevándorlott tót cselédség is megtanulja a magyar nyelvet. Az 1779-iki canonica visitatio szerint Nagy-Győröd filiája vala s ekkor részben tót, részben magyarnak jeleztetik, «de a katolikusoknál a tótok túlsúlyban vannak; mindkét nyelv használata szükséges bár, de a plébános rendesen tótul prédikál». Az említett plébános úr a névgyűjteményét évről kimutatott 10—10 anyakönyvi vezetőknév közül magyar hangzású volt: 1722-ben: Simony, Szabados, Varga, Botka, Kovács, Varga, Horváth = 7; — 1757-ben: Rák, Hencz, Simony, Lüle, Varga, Horváth, Botka = 7; — 1801-ben: Sáfár, Lukács, Kiss, Horváth = 4; — 1851-ben: Kiss, Lukács, Sári, Botka, Ladányi = 5; — 1891-ben: Lukács, Botka, Szalai, Benkő, Zólyomi = 5. — Az utolsó két népszámlálás szerint azonban Töhöl ismét magyarnak tekintendő.

EGYÉB JEGYZETEK.

Nyir. KORABINSKY és VÁLYI szerint tót lett volna, minthogy azonban az összes egyéb források magyarnak mondják, tiszta magyar területen is fekszik s az 1822-iki egyházi sematizmus szerint a kizárólag magyar fiókokkal biró zelizi anyaközséghez tartozott, hajlandók lehetünk az előbb említett ellentétes állítást tévesnek tekinteni.

Ugyanez áll *Alsó-Váradról*, melynek magyarsága mellett erős református lakossága is szól és mely csak KORABINSKY-nál említetik tót gyanánt. Alsó-Várad lakosai már 1720-ban jó magyar nevet viseltek: Dobó, Szondi, Polya, Halász, Galm-bos, Koncz stb.

HONT MEGYE.*

1881-ben Hontmegyének jajkiáltása járta be az országot: e megye magyarsága állítólag hanyatlik; egész falvak, melyekről kimutatható, hogy egy vagy két század, de még néhány évtized előtt is, magyar ajkúak voltak, nemzetiségi jellemökből kivetközödnének és eltótosodnának, oly községek pedig, melyek rövid idővel ezelőtt ugyan tótajkúak, de hazafias érzelműek valának, azóta államellenes panszláv jelleget öltöttek volna.

A távolabb állókra, a nemzet nagy többségére, valóságos rémhír volt az az állítás, hogy magyar kormány alatt a felföldön egyáltalában eltótosodások történhetnek és különösen, hogy ezek az ország oly csöndesnek látszó vidékén, a Verbőcziek, Koháryak, Balassák, Szondyak, Ipolyiak szülőmegyéjében, lehetségesek. Az ilyen elidegenülések, melyeket, ha a Felvidék más részeiben is ismétlődnének, a nemzet életét veszélyeztető komoly bajnak kellene tekinteni, méltán vonhatták magokra a közfigyelmet. Így ébredt e sorok írójában is az érdeklődés e különben előtte tökéletesen idegen megye nemzetiségi állapotai iránt. Azon idő óta folytonosan figyelemmel kísérte Hontmegyének nemzetiségi viszonyait és különösen a nemzetiségi határterületen lefolyó változásokat, melyek felől

* A következő fejezet lényegében a Budapesti Szemle 1893-diki évfolyamában közölt értekezésem ismétlése. Annak magyarázatául, hogy ezen megyénél, a többi fejezetektől eltérőleg, nemcsak a nyelvhatár vidékének, de az egész megyének állapota tárgyalatik, valamint hogy itt általánosabb kérdések is érintettek, legyen szabad fölemlítenem, hogy épen a honti állapotok voltak azok, melyek 1881-ben arra indítottak, hogy a felvidék eltótosodásával foglalkozzam. Eredetileg csak az egy Hontmegyét kívántam tanulmányozni, azon reményt táplálván, hogy a többi monografiát az illető megyékben lakó szakértőfiak fogják talán megírni. Midőn azonban ez a remény nem teljesült, másrészt meg a tárgy olyan természetű, hogy a vele foglalkozót — a politikai beosztás határain túltéve — megyéről-megyére ragadja magával, tizenöt évi gyűjtés, utazás és levelezés után egyszerre csak arra ébredtem, hogy észleléseim a magyar-tót felvidék összes megyéit karolják fel, hogy az eredetileg kiszemelt egy megye helyett tíz megye vázlata készült el. Ha tehát egy fővárosi ember az általa csak felületesen ösmert felvidék leírásában, okvetlen hibákat követett el, remélem, hogy ezt a szerzőnek el fogják nézni. Igénytelen tollamat nem tudományos ambíció, hanem hazafias fájdalom vezette.

nemcsak a statisztika nyújtotta adatok, hanem levelezések és a vidék ismételt meglátogatása után is igyekezett folytonos értesítést szerezni. A mit ez adatgyűjtés megkezdésekor megtudtam, azt egy 1883-ban közzétett tanulmányban adtam ki. Időközben azonban lefolyt az újabb 1890-iki népszámlálás, mely a nemzetiségi állapotok legújabb változását hozta köztudomásra. Így tehát alkalmasnak látszott Hontmegyének nemzetiségi viszonyait újra földolgozni.

Munkámnak dióhéjban foglalt eredménye az, hogy Hontmegye déli részein, az ott létezett tót nyelvszigetek a környező magyarságtól lassankint fölszívódnak, hogy azonban éjszaki felében a tótság nemcsak változatlanul tartja magát, hanem úgy a németség, mint a magyarság rovására még hódít is, éjszokról délfele lassan előrenyomul, két évszázad alatt számos magyar községet szorítván ki utjában. A legutóbbi időben ugyan a magyarság itt is erősbul, terjeszkedése azonban még távol sem mehet hódítás számba, hanem csakis az elveszett területek kis részének lassú visszahódítását jelenti.

Mielőtt ez állítás részletes bizonyításába bocsátkoznám, czélszerű lesz, ha magunknak előbb némi általános tájékozást szerzünk a nemzetiségek elhelyezkedése és számereje felől.

I. A MEGYE NEMZETISÉGI VISZONYAI ÁLTALÁBAN.

Azon tót nemzetiségi öv, mely hazánk magyarságát éjszak felé körülveszi és a mely a nagy éjszakszláv népcsoportnak reánk nézve oly fontos déli nyulványát képezi, legszelesebb Nyitra-, Bars- és Nógrádmegyében. Zemplénmegyében ez öv még csak mintegy nyolcz mértföld széles, de Nógrádban mélyebben délfele ereszkedvén, már 12 mértföldnyi szélességgel bír, és ép oly hatalmas Hontmegye két végpontjánál, Palojtánál és Kereskénynél is. A hontmegyei tótság tehát igen erős hátvidékre támaszkodik. A magyar és a tót nemzetiség határvidéke a megye közepe táján találkozik. A nemzetiségi határvonal a három Palojtától és Pribéltől, néhány mértfölddel Ipolyság fölött, Kereskényig terjed, emitt a Majláth, amott a Laszkáry család ősi kastélya által jelezve.

A nemzetiségek számerejét a következő statisztikai adatok világítják meg:

Hontmegyének 187 községét jelenleg 123,000 ember lakja, tehát 7000-rel több, mint a tíz évvel ezelőtt tartott népszámlálás idejében. A lakosság három nemzetiséghez tartozik, úgymint a magyar-, tót- és

némethoz; német község azonban jelenleg már csak három van és pedig mind egymás mellett a megye déli részén, t. i. Nagy-Maros, Börzsöny és Zebegény; a megye éjszaki részén létezett német lakosság az idő folyamában egészen eltótosodott: így Szent-Antal, Bát (Frauenmarkt), Szitnya-Steffultó (előbb Steffelsdorf), a török időkben végkép elpusztult és később selmeczvidéki tótoktól újra benépesített Szebelléb (Siebenbrod, mely tót faluban a család és dülőnevek tiszta németek), Németi, melynek német eredetét már a neve is mutatja. Az eredetileg szászoklakta Selmecz szintén egészen eltótosodott vala, most azonban örvendetes magyarosodásnak indul.

A két főnemzetiség közt e század első harmadában a tót volt fölényben, 59,000 tót mellett csak 45,000 magyar létezvén a megyében (FÉNYES 1837). Jelenleg a magyaré a löbbség, 58,200 magyarral csak 56,500 tót állván szemben. Az utolsó népszámlálás szerint legerősebb a magyarság az ipolysági és a szobi járásban (82 és 74%), leggyöngébb a korponai járásban, mely utóbbiban, 3% létszámával egészen eltörpül.* Az utolsó tíz év alatt a magyarság 3¹/₂%-kal erősült, míg a tótság 2¹/₂%-a, a németiség 1%-kal fogyott.

Nagy tévedés volna azonban, ha a magyarság számbeli szaporodását annak térbeli terjedésével, eredeti határvonalának kiterjesztésével vélnők azonosíthatni. A magyar elem túlsúlyra vergődését nem a tótság területén való hódítás, hanem első sorban a magyar vidékek nagyobb szaporodása, valamint a magyar területen elszórtan létezett számos tót sziget fölszívása, második sorban az utolsó kétszáz évben eltótosodott területek részbeni visszamagyarosodása okozta.

A magyar-tót nyelvhatár menetét keletről nyugat felé a következő tótajku községek jelzik: Palojsa, Bereklak (Priklek), Fehérkút (Pribél), Apafalva, (Apovala), Csall, Magas-Majthény (Hrussó), Rakoncza, Mere, Gyügy, Marót, Dalmad, Borfő, Csánk, Kereskény.

A határvonaltól délre, a megye nógrádi határa közelében létezik egy tót sziget, t. i. a lutheránus *Kis-Csalomia*, mely daczára az azt minden oldalról körülfogó magyar szomszéd területnek, évszázadokon át megőrizte tót

* Íme a nemzetiségeknek az utolsó félszázadra vonatkozó népszámjai:

	magyar	tót	német
1847. (FÉNYES).....	45,238	58,068	8125
1850. népszámlálás (PALUGYAI)	41,972	57,596	6238
1852. " "	47,960	52,425	4569
1880. " (csecsemőt nem számítva)	49,170	54,484	7952
1890. " (csecsemőkkel együtt)	58,155	56,529	7602

jellegét. Közel hozzá fekszik egy második tót sziget: *Zahora*. A megyének legdélibb részén találjuk azonfelül *Kismaros* és *Ipoly-Damásd* tót szigeteit, melyek ezen és *Mária-Nostra* községekből állanak, de még rövid idővel ezelőtt *Szobot* is magukban foglalták. De Szob már húsz év óta erősen magyarosodik, úgy hogy jelenleg már mint magyar ajku szerepel.

Mielőtt átmennék azon állapotok jelzésére, melyek az általam jobban tanulmányozott magyar-tót határszél községeiben uralkodnak, foglalkozunk előbb a nagyobb községek nemzetiségi állapotával.

II. SELMECZ SZ. K. VÁROS ÉS A NAGYOBB KÖZSÉGEK.

A megye legnagyobb községe Selmeicz, sz. k. város, 15,280 lakóval, a megye éjszaki határán. Ugyanazon vidéken találjuk Korponát és Bakabányát is; a megye közepén fekszik Ipolyság, a megye székhelye, míg annak déli részében Nagy-Maros, Szob és Börzsöny tűnnek fel mint népesebb községek. E hét nagyobb község közt csak egyet találunk, mely tiszta magyar, tudniillik Ipolyság; túlnyomóan magyarnak kell továbbá most már elismernünk az utolsó években meglepően magyarosodó Szobot is; a többi említett község német vagy tót. Menjünk végig ezek mindegyikén.

Selmeicz híres bányavárosa, hajdanában egészen német vala. A XVI. században még féltékenyen őrzik németségüket. 1544-ben a tanács megkeresi a czipészczéhet, engedjék meg kivételesen, hogy egy szegény tót ember czéhükben megtüressék, ugyanezen alkalommal megigérvén, hogy ezentúl «vend» (= tót) soha többé fel ne vételessék.* De 20 évvel rá már megint ismétlik e kérést Slatky és Tragusovicz tót polgárokkal szemben, míg az 1608. évi XIII. t. cz. a nemzetiségek különjogait bölcsen meg nem szünteté.** Azóta a tótság mindinkább elszaporodott; két évszázad előtt Selmeicz városa már egészen eltótosodott vala. A mult század vége felé lakosságában ismét szaporodott ugyan a német elem, mindazonáltal erősen tót város gyanánt tartotta magát egészen a legutóbbi időkig, a midőn a magyarság ébredését és terjedését is érezhetni. Tíz évvel ezelőtt u. i. csak 1500 magyar találtatott Selmeiczen, most már 2500, tehát a lakosságnak mégis hatodrésze. Ocsovszky polgármester buzgóságának köszönhető, hogy a városi jegyzőkönyvek már 1872 óta magyarul vezetnek és hogy az elemi iskola két alsó osztályában az előadás nyelve tót-magyar, a III. osztálytól fogva tisztán

* L. SCHWARTNER statisztikájának második kiadását. 125. l.

** CZORNIG, Ethnographie der Österreichischen Monarchie, III., 209 l.

magyar. Selme cz magyarosodása körül fontos tényező az ottani híres, nemrég még német bányászati és erdészeti akadémia, valamint a két magyar gymnasium. Selme cz társadalmi élete így napról-napra szemlátomást magyarosodik. Így például számos egyleteinek belélete egytől-egyig magyar. Lehetne állítani, hogy e város nemsokára a magyar kultúra egyik legéjszakibb véghelye gyanánt fog szerepelni. A Felvidéki Közművelődési Egyesületnek Selme czen külön választmánya van, mely a Selme cz-Steffultón, Hodrusbányán és Bélabányán létező ovódákat részben alapítja, részben segívezi.

Korponán, Bakabányán és Báton a magyarság, fájdalom, elalvóban van.

Korpona eredetileg szász telep (Karpfen, az okmányokban « Kurpona »). IV. Bélának 1244. évből eredő kiváltságlevelének azon pontja, hogy magyar ember tanúsága német ember ellen érvénynyel nem bir, élénken világítja meg a németségnek nagy praeponderentiáját. Az idők folyásában azonban mégis magyarabb jellegű lett és két évszázaddal ezelőtt a környékbeli nemességnek egyik főfészke volt. Ebben az időben a tanácsa is túlnyomólag nemesekből állott. Azóta azonban a város erős eltótosodásnak indult. A szereplő egyének közt itt-ott akad ugyan még magyar érzelmű is, de azért e városban mégis csak gyöngye lehelletét érezni a hazafias szellemnek, sőt vannak, kik a lakosság nagy tömegét egyenesen szlavophil érzelmek vádjával illetik. A magyar szónak kevés a keletje. Az egyház nyelve a tót, úgyszintén a katolikus, valamint az ágostai elemi iskoláké; a községi felsőbb leány-, valamint az állami elemi népiskolában azonban magyarul adnak elő. Szintugy az ovodában is, csakhogy ez állítólag nem sokat ér.

Még rosszabbul áll *Bakabánya*. Ez a szászok telepítette, régebben szabad királyi város, most csupán nagyközség, a török uralom alatt erősen pusztult. (1664-ben a törökök több száz férfit és nőt rabságra hurczoltak el). Az ezután a szomszéd falvakból bevándorló tótok a várost eltótosíták; de a családok közt ma is sok a német nevű. Ma Bakabánya a panszláv törekvések egyik főfészke, a hol ez úgy úgy a katolikusoknál mint a lutheránusoknál, úgy a kereskedőknél mint a honoratioroknál, szóval a lakosság minden osztályában, buzgó és kitartó apostolokra talált. Itt a szláv érzület oly biztosnak és otthonosnak érzi magát, hogy azt nem is takargatják. A magyar állam eszméjét mosolylyal, az államnak közégeit kicsinyléssel és ellenszenvvel fogadják. Ha már el nem törölhetik az 1882-ben odaállított állami népiskolát, legalább minden kitelhető módon izgatnak

annak látogatása ellen; másrészt meg úgy vagyok értesülve, hogy egy szláv gymnasium fölállítására érdekében pénzt gyűjtöttek, a megye éjszaki részén fekvő lutheranus — és fájdalom nagyobbbrészt egyuttal szláv érzelmű — hitközségeket e célra egyenesen megadóztatván.

A megye éjszaki részében fekszik még *Bát* iparos községe is, mely hajdan német (Frauenmarkt) és szabad királyi város vala. A mult században még tót-magyar-németnek van említve, de a folyó század közepe óta egészen tót. A szellem azonban jó. A férfiak tulnyomó része még ért magyarul.

Börzsöny volt mezőváros, régi szász telep, mely azonban, különösen katolikus részében, nagy hajlamot mutat a magyarosodásra, a mi tagadhatatlanul Felbermayer János plébánosnak tudandó be érdemül. Börzsönynek katolikus iskolája már inkább magyar; az ágostai vallású lakosság azonban, hogy többet ne mondjak, még folyton idegenkedik a magyar nyelvtől. KOLPASZKY ág. lelkésztől azonban tudva van, hogy az 1848-dik évben férfias és hazafias magatartást tanúsított.

Szob még néhány évtizeddel ezelőtt túlnyomóan tót község vala. Itt azonban, különösen LUCZENBACHER PÁL felsőházi tag és POLIAKOVITS IGNÁCZ ottani plébános működésének köszönhető azon meglepő és párját ritkító esemény, hogy e tót község 20—30 év lefolyása alatt alaposan megmagyarosodott. Mindkettőjüknek hazafias lelkesedése, melyet Luczenbacher Pál azonfölül nemes bőkezűséggel is tetéz, oda vitte a dolgot, hogy ma Szob erősen magyar helység benyomását teszi. A magyarság tíz év alatt 800 főről 1500-ra szaporodván, ma a lakosságnak $\frac{3}{4}$ részét képezi. Azonban bátran állíthatni, hogy nincs Szobon ember, ki magyarul nem beszélne. Az utczákon magyar szónál egyebet alig hallani. Az iskola természetesen egészen magyar, az egyházban pedig a — nemrég még kivételes — magyar szónoklat most már a túlnyomó. A magyarosodás még azon külsőségben is jut kifejezésre, hogy egyes tót családok neveiket megmagyarosítják, és hogy a fiatal emberek bajszot eresztenek. Emlékezetre méltó különben azon tény, hogy Szob régebben tökéletesen magyar és református falu volt. 1763-ban azonban az esztergomi káptalan, mint uraság, jobbágyait azon kényszerválasztás elé állítá, hogy vagy katolikus hitre térjenek vagy pedig kivándoroljanak; a református lakók az utóbbit választották és az alföldre vándoroltak ki, mire a káptalan Szebelébből tót gyarmatosokat telepített helyökre. Ez nemzetiségi szempontból kétségkívül nagy hiba volt; de ki is törődött akkor nemzetiségi politikával!

A mennyiben azonban az így eltótosodott Szob jelenleg a katolikus egyház segélyével hódíttatik megint vissza a magyarságnak, e hiba ezzel ismét jóvá lesz téve.

Nagy-Maros eredettől fogva magyar falu vala, mely 1324-ben szabad királyi várossá lett. Református lakói a XVII. században szintén kénytelenek voltak ez érseki uradalomból távozni, mire aztán németországi svábokat és mainziakat telepítettek ide. E vállalkozó, de egyúttal kicsit makacsfejű svábok lakta községnek magyarosodása mégsem halad oly gyorsasággal, mint ezt az egy évtized előtt összegyűjtött adatok után reméltem volna. A magyarság Nagy-Maroson ez idő alatt alig hódított, mi annál meglepőbb, mivel ott a tanítók buzgók és jó érzelműek és az ott nagy számmal nyaraló fővárosi közönség szintén némi magyarosító hatást gyakorol a conservatív német lakosságra.

III. A FALVAKBAN VÉGBEMENT MAGYAROSODÁSOK ÉS ELTÓTOSODÁSOK.

Ezek vizsgálatánál a jelenlegi nemzetiségi határvonal mentében fogunk haladni, tehát Ipolyság fölött körülbelül közepe táján szeljük át a megyét.

Lépünk be Hontmegyébe a nógrádi határról és vizsgáljuk földrajzi sorrend szerint, mit tapasztalunk az egyes községekben.

A Balassa-Gyarmat és Ipolyság közti vidék.

Az első községet, *Szelestényt*, megmagyarosodott tótok lakják. E falucska csak 30 évvel ezelőtt még magyarral elegyes tót vala; ma 139 lakója közt 136 magyar ajkú.

A B.-Gyarmatról Korponára vezető országútról éjszакnak fordulva és Harasztit oldalt hagyva, Apátin, Bátorfalván és Nénjén át Csábra érünk, a csalomiai járás főszolgabírójának székhelyére. Útunk mindenütt magyar falvakon vezet keresztül, de a lakók részben új magyarok.

Így *Haraszt* (*Chrastincze*), eredetileg tót telep, a hatvanas években azonban már lakosságának fele — tudniillik katolikus — részében magyar vala, míg ágostai hitű fele tót maradt. Ma $\frac{4}{5}$ részében magyar. — *Apáti* a század elején magyarral elegyes tótnak említetik, a legutóbbi népszámlálásban azonban 103 lakó között már 96 magyar találtatott. — *Bátorfalu* már régebben magyarosodik; $\frac{1}{3}$ rész lutheránus lakossága azonban még

ma is tótos jelleget ad a falunak. A gyermekek különben már mind beszélnek magyarul, a mi különösen az ott 1885 óta működő állami iskolának tulajdonítandó. — *Csáb* szintén még egészen magyar. Azonban a Laszkáryék néhány puskaövényivel följebb fekvő ősi fészkében, *Pribélben* (most Fehérkút) és a vele összeépített *Prikleken* (most Bereklak) — mellesleg említve Csaplovics geographus szülőhelye — mintha el volna vágva a magyar szó. Itt 1848-ban félig szláv, félig kommunistikus lázadás tört ki. Midőn a magyar nemesség, a világtörténelemben ritkán álló áldozatkészséggel, egy tollvonással eltörlé a jobbágytságot, lelketlen izgatók azzal vadíták el Pribél tót népét, hogy tulajdonképen övék az egész föld és hogy az urak ezt a paraszt előtt titkolják. Midőn aztán a felbőszített nép halálfével díszített fekete zászlókkal járta be a falvakat, a Laszkáryék kastélyára fegyvert is süttettek el. Az izgatók Kral és Rotaridesz néptanítók valának, — az utóbbi most a hontmegyei Drénóban tanító — kik az események után a magyar kormány által Buda-Pestre is vitettek. Hozzájuk csatlakozott pedig a Laszkáry család tulajdon tanítója, Pauliny Tóth Vilmos, kinek szlavophil érzelmeit azóta tágabb körben is megismerhették. A pribéliek azóta megszélidültek ugyan; midőn azonban, ha magyar nyelvről van szó, azzal szoktak válaszolni: «minek tanuljunk magyarul, mikor a tótság Pribélen kezdődik és tart a világ végéig» — már ebből is látható, hogy a pánszláv gondolkozás a tótság legdélibb nyúlványainak emez egyikében is mily erős gyökereket verhetett.

A Kürtös szomszédos völgyében fekszik *Zahora* (Erdőmeg) és a három Palojta. *Zahora* a mult században egészen tót falu vala; ma — részben az ottani állami iskola befolyása alatt — már egy harmad részben magyar. — *Palojtá*-ról (melynek neve a XVII. században, mint ez az egyháznak 1670-ből származó harangjának feliratából kivehető, Vásáros-Palojta volt) nem lehetetlen, hogy régebben magyarabb jellegű volt: így a füleki basa az egész vidék falvaival magyarul levelezett. Ma azonban a három Palojta, daczára annak, hogy minden közlekedési útja a magyar B.-Gyarmat felé vezet, hogy bennök hazafias papok (LAUZYK plébános és SZABÓ, előbb SCHNEIDER, evangélikus lelkész) működnek és daczára jóindulatú és magyarosítólag ható tanítóinak, még mindig oly tót, mint akár száz évvel ezelőtt.

A szomszédos magyar, de már némi tót jelleget mutató *Dacsó-Keszű* (Keszihócz), mely már 1242, azaz IV. Béla király ideje óta napjainkig a Dacsó család birtokában van, eredetileg ősmagyar lakossággal bírt, mely azonban az idő folyamában érezhetőleg gyöngült. (Dacsó Pál kép-

viselőnek nemrégén ezelőtt bekövetkezett halálával e régi jó magyar család férfiága kihalt.) Ezen falu KORABINSKY, VÁLYI, az 1828-i schematizmus és CZÖRNIG összhangzó tanúsága szerint, tehát 1780-tól 1850-ig, magyar volt; még az 1850-i népösszeírás is, mely pedig a magyarok számát mindenütt leszorítá, egyetlen-egy tótot sem tudott Keszihóczon kimutatni. Evvel szemben az utolsó népszámlálás 604 lakó között csak 463 magyart talált. A falu tehát nagyobbik felében még mindig magyarnak tekintendő; a mint azonban legjobb forrásból értesítenek, a magyarság nem áll oly nagyon biztos alapon, és az emberek, bár az utcán magyarul szoktak beszélni, a családban szivesen használják már a tót nyelvet.

Innét nem messze esik *Csal*, melynek szorgalmas tót népe, faluja hegyes vidékén nevezetes cseresznye-művelést tudott teremteni. Buda-pestnek legjobb cseresznyéje Csalról kerül oda. Nemrég a bécsi kereskedők is fölfedezték e termési piacztot és erősen fölvervén a gyümölcs árát, több mint 10,000 forinttal adóztak a csali tótok szorgalmának. A vagonos falu $\frac{9}{10}$ részben tót, azonban lakói jó érzelműek, a mi különösen LŐRINCSEK evangélikus lelkésznek — leányai nem is tudnak más, mint magyar nyelven beszélni! — és tanítójának (PLACHY), valamint a Koháry-uradalom befolyásának köszönhető.

Visszatérve a B.-Gyarmat-Ipolysági országútra, annak közelében találjuk a kis *Újfalut*, mely az utolsó években tökéletesen megmagyarosodott; továbbá *Leszenyét*, báró Majtényi volt főispán székhelyét. Ezen, eredetileg felvidéki tót telepen — különösen a nevezett uraság buzdítása következtében — erős magyarosodás észlelhető. A lakosság $\frac{3}{4}$ részét tevő katolikusok ma mind jó magyarok, az $\frac{1}{4}$ részt tevő — egyházilag K.-Csalomia alá tartozó — lutheránusok azonban még mindig tótok. Minthogy pedig 25 évvel ezelőtt a nemzetiségek számaránya ugyanaz volt, valóban csodálkozunk kell azon szívósságon, melylyel ily gyöngye kisebbség a magyarosodásnak ellent tud állani.

A dombokon át hivatatólag int a Kis-Csalomiai evangélikus templom fényes tornya. Szomszédságában fekszik a katolikus *Nagy-Csalomia*. Ez utóbbi régebben tót volt, jelenleg azonban egészen magyar: mindössze csak még három paraszt család van a faluban, mely tótul beszél. *Kis-Csalomia* ellenben, hová két évszázaddal ezelőtt tótokat telepítettek, még mindig tót. Valamint tiz évvel ezelőtt, úgy ma is 60%-ot tesz tót lakossága. Azon tény, hogy e tiszta magyar vidéken letelepedett tótok évszázadok alatt sem tudtak megmagyarosodni, több tekintetben gondolkodni valót

nyújt. A dolog annál föltünőbb, mivel az odavaló evangélikus lelkész, SEFFAROVSKÝT, szerteszét jó hazafi gyanánt dicsérik, a ki az iskolában — PAULÓ buzgó tanító által is támogatva — a magyar szót terjeszti, az egyházába már régebben bevitte a magyar éneket, sőt a magyarosodás érdekében magyar énekeskönyveket is osztott ki hívei közt. Egyik fiókja, *Ipoly-Vecze*, tényleg meg is magyarosodott. Igaz, hogy *Kis-Csalomia* állítólag huszita cseh telep,¹ így tehát a 40%-nyi magyarság létezése is már magyarosodás számba megy.

A nemzetiségi határvonal mentén tovább haladva, a tiszta magyar Nyéken át a hegy magasán fekvő és rossz, gyakran járhatatlan útja mellett nagyon is elhagyott *Hrussóba* érünk. *Nyéken* áthaladva, vegyünk tudomást arról, hogy Koháry herceg e század elején Gömörből tótokat telepített ide, hogy ezek azonban azóta mind megmagyarosodtak. A Bielik, Belák, Hruskó, Hrucska, Refka, Kamka, Knapik-féle nevet viselő parasztokban örömünkre jó magyar emberekre akadunk. *Hrussón* (most Magas-Majthény) egészen másként áll a dolog. Itt ismét egy csapással véget ér a magyar világ. Az előbbi katolikus pap, BOGNÁR GÁSPÁR, tíz évvel ezelőtt erélyvel, mondhatni erőszakkal, fogott a falu magyarosításához; a magyarul nem értő népnek éveken át csak magyarul szónokolt. A mostani pap, PÓL JÁNOS, azon helyes nézeten van, hogy Isten ígését idegen nyelven hirdetni nem lehet. Hogy azonban az elődje által megtört utat egészen elhagyja és működése óta talán meg sem kísérelé a megkezdett műnek akár szerényebb mértékben is való folytatását, ez semmikép sem szolgálhatott a falu magyarosodásának előnyére.²

A Korpona és a Selmecz völgye.

A megye központját elfoglaló ipolysági járásnak éjszak felé húzódó két völgyében addig, míg a síkságon maradunk, magyar falvakat érintünk; de a mint az első dombok föltűnnek, azonnal eltűnik a magyar szó és kezdődik a tótság, mely aztán, a hogy a hegyek magasbodnak, úgy nő számban és erőben is. Így a Korpona völgyében *Paláston* túl, a Selmecz völ-

¹ Más értesítés szerint «Kóvárszeg» név alatt pusztá lett volna, míg 1694-ben Lenke-Sándor ide telepedett, kit később a Luhy, Rajcsányi, Zmeskall családok követtek.

² Az utolsó két népszámlálás Hrussón a magyarságnak érezhető fogyását jelezte. A helyszínen úgy értesültem, hogy ez a hanyatlás csak látszólagos, a mennyiben az előbbi népszámlálásnál, a pap túlbuzgalmából, mindazokat magyaroknak írták be, a kik a magyar nyelvet csak kissé is beszélték. A község részéről hasonló felvilágosítás ment az ez iránt szintén tudakozódó országos statisztikai hivatalhoz.

gyében *Egegen* túl megszűnik a magyar szó. Különben mindkét falu eredetileg tót vala, és Paláston egyes dülők neve még jelenleg is ilyen nyelvű. Az Egeg alatti magyar *Horváti*, melyet eredetileg Morva- és Lengyelországból telepítettnek tartanak, három nemzedékkel ezelőtt még egészen tótajkú volt, de már 20 évvel ezelőtt itt csakis néhány öreg ember és az asszonyok beszéltek tótul.

A selmeczi völgy e részének elidegenítése jó részt Terény eltótosodására vezetendő vissza. *Alsó- és Felső-Terény** három nemzedékkel ezelőtt még magyar volt; jelenleg kilencz tizedrészben tót! A dülők nevei még ma is nagyobb részt magyar hangzásuak; így Felső-Terényen: Agg-hegy, Kis-Körtvélyes, Feketetérke, Szemespatak, Sikeres, Osztás, Félholdi, Hosszúka; Alsó-Terényen is: Rigómáj, Zúgó. Felső-Terény parasztcsaládjai közt sok tiszta magyar nevet találtam, mint pld. Hajnal, Mécs, Horváth, Hegedüs, Antal, Magyar stb. E század elején az egyházi ügyeket még magyarul vezették. Ezek szerint tehát kétséget nem szenvedhet, hogy itt régebben magyar nép lakott. Ma Isten igéjét csakis tót nyelven hirdetik, KORICSÁNSZKY ev. lelkész úr nyilatkozata szerint már tökéletesen fölösleges volna magyarul prédikálni; az iskolában is — bár jegyzőkönyveiben még 1867-ben magyar jegyzeteket találni — a tanítás nyelve már kizárólag tót. Ma Terényen az iskola és az egyház tökéletesen szláv és az ágostai templomban már az oltár fölötti felirat is, mintegy hivalkodva hirdeti a szlavizmus győzelmét a magyarság fölött.

A Terény fölött következő *Udvarnok*, ERDÉLYI JÁNOS községi jegyző nézete szerint, hajdan magyar vala. Ugyanezt állítják a még följebb fekvő csinos *Teszérről*; mindkét falu tiszta tót dülőnevei azonban nem igen kedveznek e föltevésnek. Mint alább látni fogjuk, Százd régebbi eltótosodását is avval magyarázzák, hogy azt teszéri és udvarnokai tótokkal népesítették be.

Terénynek szlavizáló hatása kihatott a régebben magyar *Gyűgy* és *Mere* eltótosodására is. E két falu lutheránus gyermekei Terénynek egészen tót iskolájába járván, ott tót nyelven nőnek föl, míg a katolikus gyermekek az egegi magyar iskolákban magyaroknak tartatnak meg. *Mere* a mult században már tót vala, de az ötvenes években magyarosodott. Ámde az 1880-diki népszámláláskor erősen tótnak találták, míg most ismét lassan visszamagyarosodik. *Gyűgy*, mely e század elején még túl-

* Alsó- és Felső-Terény előbb «Hársas Terény»-nek nevezetett; a falu vénjei emlékeznek azon időre, midőn a jelenlegi puszták helyén hársfák alatt legeltették marháikat. A falu pecsétjében szintén hársfa áll.

nyomólag magyar vala, de most két harmad részben tót, a legújabb időben elég jól magyarosodik vissza. Gyügyön külömben 1895-ben állami népiskola állíttatott fel, mely azonban a rákövetkező évben már megszűnt.

A Selmech völgyében a megye éjszaki széle felé haladva, a tatárjárás után százszokkal benépesített *Németi*-re érünk, a mely azonban a török időben annyira elpusztult, hogy egész utczák üresen álltak, mire aztán tótvidékről újból népesítettet. Hajdani német voltára ma már csak a neve vall. Szintugy kivetkőztetett németiségéből a Selmech tőszomszédságában fekvő *Szitya-Steffultó*. Tökéletesen tóttá vált azonfölül a CZÖRNIG tanúsága szerint német eredetű *Szent-Antal* is, mely daczára annak, hogy a Koburg hercegi család nyaraló helye, és hogy számos kincstári munkás lakja, a magyarosodásnak különös jelét nem mutatja.

Egeg és Gyügy között egy mellékvölgy torkol a Selmech völgyébe, melyben a két *Marót*, *Nádas*, *Szúd*, *Ősöd*, *Lissó*, legéjszakibb végén pedig *Bácsfalu* fekszik. E falvak mind tót ajkúak; a leginkább délre fekvő két *Marót* azonban magyar vala és egy-két nemzedék alatt talán visszamagyarosodik; Szúdon és Ősödön a magyar nyelv tagadhatatlanul hódít, míg a huszita eredetű Lissó és Bácsfalu, de még Nádas is, tősgyökeres tót.

Apát-Marót és *Egyház-Marót* a husziták idejében még magyar vala. (Egyház-Maróton egy dülő még ma is magyar nevet visel: Libapászti.) De az utolsó Maróthy egyetlen leányát egy morva főúr — Zmeskall — vette el, a ki huszitaival együtt vonult be Marótra. A Zmeskall-család már réges-régen magyarrá vált és vezető szerepet játszik Hontmegyében; Maróthy falvai azonban tótokká lettek és tótok is maradtak egészen a legújabb időkig, a midőn ismét magyarosodni kezdenek. Visszahódításukra némi remény van. Bizhatunk e tekintetben mostani földesurainak hazafiságában; ezek BARTAKOVICS ÁGOST kamarás, ki családjá hazafias tradícióit itt is érvényre fogja juttatni, és ZSEMBERY IMRE, kinek hazafisága szintén eléggé ismeretes. Legerősebb támaszt talál azonban az itt beállt visszamagyarosodási folyamat SCHULCZ SAMU lutheranus pap lángoló, semmi akadálytól vissza nem rettenő hazafiságában; az apát-maróthi állami iskola fölvirágzása és az egyház-maróti lutheranus iskola * magyarsága első sorban ő neki köszönendő, úgyszintén, hogy itt évenként már hat magyar egyházi szónoklat tartatik és hogy 1896-ban magyar daloskör keletkezett.

Szúdon és *Ősödön* — földesuruk Zsembery, lelkészük Schulcz — a

* Derék tanítója Batyel szintén sikerrel terjeszti a hazafias érzületet.

magyarság száma csendesesen szaporodik. 1892 óta ez iskolában kizárólag magyarul tanítanak. (Az utolsó két népszámlálás közt mutatkozó túlnagy eltérések nem felelnek meg a valóságnak: úgy vagyok értesülve, hogy Ősödön az 1881-iki összeírás a tótoknak, Szúdon pedig az 1890-diki a magyaroknak kedvezett tulságosan).

Utunk *Nádas* felé vezet, NÉMETHY REZSŐ nagyműveltségű katolikus esperes székhelye felé, kinek faluja azonban — különben huszita telep — évtizedek óta állandóan tótnak maradt meg, míg az alája mint fiók tartozó *Dalmad* és *Szántó* legörvendetesebben magyarosodik. Ugy *Dalmad*, valamint *Szántó* nemrég még magyarajku volt. *Dalmadon* nem is találni más, mint tiszta magyar hangzású családneveket, így például: Falubai, Pomoty, Dárda, Pásztor, Mészáros, Berkes, Varga, Ujlaky, Turay. Mél-tán fájhat, ily magyar nevű emberrel találkozni és őt tótnak tapasztalni! A dülők nevei is jórészt tisztán magyarok és azoknak maradtak tót nyelven is, így: Nagy-Oszlás, Boronáskút, Kalapa, Papphegy, Hadút, Papnagy, Öreghegy. Szintugy magyar a szántói dülők neve is. A dalmadiak és szántóiak nem is szeretik, ha őket nem magyaroknak tekintik. Talán ezen vérökbe oltott ragaszkodás a hajdani nemzetiséghez okozza, hogy visszamagyarosításuk jobban sikerül, mint Nádasé. *Dalmadon* a magyarság számereje tíz év alatt 16%-ról 27-re emelkedett, *Szántón* 39-ről 51-re, úgy hogy itt az absolut többség már a magyaré, a miben *TOLDI* nagybirtokos lelkesedésének, valamint *NEDECZKY* derék tanítónak nagy részök és érdemök van. *Szántó* képezi különben a nemzetiségi határszél honti szakaszának azon egyetlen pontját, hol az utolsó tíz év alatt a magyarság területe egy község határával nagyobbodott. Lehet, hogy a legközelebbi népszámlálásig *Dalmad* határát is eltaláljuk majd foglalva, minthogy a magyarosodás ügye itt *SÁNTHA BÉLA* és özvegy *HELDNÉ*, valamint leánya személyeiben leglelkesebb pártolókra akadt. Nem lehet azonban elhallgatnunk, hogy *Dalmad* visszamagyarosítása körül komoly akadályt képez a falunak legnagyobb és legújabb birtokosa, a *Heiligenkreuzi zárda*, mely nemcsak németül viszi ügykezelését, de a gazdaság vezetésére is csakis németül értő barátokat küld ki.

A Búr völgye.

Térjünk már most a *Búr* pataknak, éjszakra *Bát* alatt kezdődő és délre az *Ipolyig* ereszkedő völgyébe.

E völgy felső része tót, alsó része azonban *Kálna-Borfőtől* *Boriig*

azelőtt vegyes ajkú, ellenben Boritól, Szántón, Deménden, * Magyarádon és Százdón át egészen az Ipolynál fekvő Szetéig tiszta magyar vala. Az utóbbi századok alatt azonban e völgy néhány magyar faluja eltótosodott, míg másrészt több tót falu megmagyarosodott.

Így *Kálna-Borfő* lakossága a mult században református, tehát magyar volt. Ma egészen katolikus és tót; az utolsó tíz év alatt különben a magyarságnak némi erősödése észlelhető ismét.

Igen változatos és megörökítésre méltó *Bori* nemzetiségi hanyatlása. A református Bori a XVII. században, ép úgy mint Varsány, közbirtokosok és nagyrészt előkelő nemes családok, valamint kiváltságos alsó nemesség tulajdona és tisztán magyar falu volt. Midőn Körömendy reform. esperes 1687-ben a gályarabságból hazakerült, a kis Bori hitta meg lelkészének. Az 1749. évből fönmaradt akta szerint számos tanu igazolja, miszerint itt előbb soha más, mint református ember nem lakott. Az evangélikusok üldözése után Bori volt egyike azon hét református gyülekezetnek, mely 1733-ban Hontmegyében még fönállt. Később azonban a magyar református elem, vegyes házasságok és kivándorlások következtében igen elgyengülvén, a református gyülekezetet már végföloszlás fenyegette. Egy 1797. évbéli ref. egyházi vizsgálat egyebet nyomoruságnál nem talál. A magyar elemnek e körülményből megállapítható fogyásával és hanyatlásával összevág, ha a mult század végéről rendelkezésre álló statisztikai források Borit összhangzólag már tót községnek nevezik. Dülői azonban ez időben is mind megtarták magyar neveiket.** Századunk negyedik tizedében Bori megint magyar falu gyanánt tűnik föl; 1850-ben még az akkori absolut kormány összeírása is tiszta magyarnak ismeri el, 319 lakó közt 313 magyart és 6 zsidót találván. Evvel szemben Bori jelenlegi állapota, mely szerint csak három negyed részben magyar, esetleg figyelmet érdemlő hanyatlást jelenthetne. A tót elem szaporodása különben csakis a cseléd-ség hullámzásából ered: Bori állandó lakossága magyarnak mondható.

A Búr völgye torkolatának tiszta magyar vidékén még néhány évtizeddel ezelőtt *Százd* tót szigete létezett. E falu eredeti lakosai tiszta magyarok voltak; később németeket is telepítettek ide, de a mult századok sanyarusága következtében az egész lakosság elszéledt és a hagyomány szerint csak egy férfi és egy nő maradt vissza a faluban. A pusztá telkekre aztán K.-Csalomiáról, Udvarnokról és Teszéről tótokat telepí-

* Deménd tót eredete nem valószínű (l. Bizonyítékok).

** Így a falu egyik részének neve Árnýék, a másiké Mogyorós. Dülőnevek: Nyolczházhely, Csont-árka, Kényesi irtás (előbb Galambos irtása), Nyitványok, Ereszkedő dülő stb.

tettek. Így aztán Százdöt a legujabb időkig tótok lakták, kik azonban az utolsó évtizedekben és különösen az utolsó tíz év alatt elannyira megmagyarosodtak, hogy a falu az 1890-iki népszámlálás alkalmával már kilencz tizedrészben magyarnak találtatott. Százd gyors magyarosodásán válllvetve közreműködtek IVÁNKA ZSIGMOND és gróf CHORINSZKY földesurak, a most már nyugalomba vonult deméndi kath. pap, SZILÁRDY, a lutheránus pap, SCHMIEDT LAJOS és a katolikus meg a lutheránus iskola tanítói, KRIS és GYURA. A falusi tanítók helylyel-közzel valóban sajnálatraméltó helyzetének jellemzésére legyen ez alkalommal főlemlítve az a tény, hogy a derék kath. tanító, kinek faluja magyarosítása körül határozott érdemei vannak, évenként alig 200 forint jövedelemre tud szert tenni; evvel tartson fõnn aztán nagy családot, iskoláztassa fiát a selmeczi gymnasiumban, és maradjon még lelki ereje buzgó tanításra és magyarosításra!

Az alsó Ipoly völgye.

Szeténél értünk az Ipoly-folyó azon kanyarulatához, hol ez az előbb keletről nyugotra tartó irányát déli iránynyal cseréli föl, míg aztán Szobnál a Dunába ömlik. A szete-szobi szakasz ma tiszta magyar (Ipoly-Damásd kivételével); egyik-másik ősmagyarnak látszó faluja azonban eredetében tót vagy német volt és csakis a legutóbbi időben hasonult át a környező vidék magyarságának befolyása alatt. A feljebb fekvő *Vámos-Mikola* 1500 lakója közt már csak hét nem-magyart találunk, pedig eredetileg túróczi és nyitrai katolikus vallású németek és tótok népesítették. Tősgyökeres magyar emberek itt német vagy tót nevet viselnek; a dülők és erdők neve is idegen hangzású. E község magyarosodása a katolikus plébániának 1787-ben történt fölállításával esik össze. (Addig ugyanis Vámos-Mikola Börzsöny fiókja vala). Azon férfiú, ki itt kifejtett csendes hazafias működésével egy egész községgel ajándékozta meg a nemzetet és a ki e tetteért, a világ zajától és elismerésétől visszavonultan, csakis hazafias érzületében találta jutalmát, megérdemli, hogy emléke a nemzet tudatában megörökíttessék. Ez ugyanis EGYHÁZY ÁDÁM, Vámos-Mikola első plébánosa. — Vámos-Mikola magyarosodása kihatott a körülötte fekvő kisebb falvakra is. *Ipoly-Szakállas*, mely Korabinskynál 1786-ban magyarral elegyes tót falunak neveztetik, ma szintén tiszta magyar.*

Az Ipoly, torkolatánál, ismét megmagyarosodott tót területet szel át.

* A szomszédos Bél hajdani tótvolta kétséges; e falu úgy látszik eredettől magyar (l. Bizonyítékok).

Igy *Leléd*, mely még Czörnig Ethnographiájában, tehát csak negyven évvel ezelőtt tót sziget gyanánt volt említve, ma tökéletesen magyar; de dülő neveinek (Rikla, Gmuzjana, Misa dolina, Uhlicska, Dona, Bonda), valamint családneveinek egy része még ma is tóthangzású. — A szomszédos *Bajta* is még az 1822-iki esztergomi schematizmus szerint tót nyelvű, míg ma 562 lakó között csak húsz nem-magyar található. — *Ipoly-Damásd*-ről, a szerencsétlen Zách Feliczián hajdani lakhelyéről, úgy vagyok értesítve, mintha ott a magyar nyelv erősen hódítana; de a népszámlálás 82%-nyi tót lakosságával még mindig egészen tót szigetnek tünteti föl. — *Mária-Nostra* a XVIII. század óta tót telep. Az 1851-iki összeírás mindössze csak hat magyart talált. Ehhez képest az 1890-iki eredmény, mely szerint *Mária-Nostra* harmad részében magyar, örvendetes haladásnak tekintendő. Itt a Sz.-Vincze-rendű apácák által föntartott óvoda és népiskola fejt ki üdvös működést.¹

Hadd emlékezzünk meg e helyen még a *Mária-Nostra* melletti *Kóspallagról*, valamint a *Bajta* melletti *Garam-Kövesdről*, mely községek különben már nem az *Ipoly* völgyében fekszenek. A *Szob* környékén fekvő *Kóspallag* rohamos magyarosodása majdnem hihetetlennek látszik; alig képzelhető, hogy valamely félreeső, földművelésből élő faluban a magyarság tíz év alatt tizenkilenc százalékról nyolczvanegyre emelkedjék és valószínűbb, hogy a hivatalos eredmény alatt a népszámlálási ügynökök valami tévedése lappang. Annyi azonban tény, hogy *Kóspallag* még ötven évvel ezelőtt magyar-tót vala, hogy pedig ma nincs ott ember, a ki magyarul nem beszélne. Iskolája is tiszta magyar.² — *Garam-Kövesdről* a környékén tudják, hogy tót volt. Az 1822-iki esztergomi schematizmus szerint azonban már magyar-tót. A magyarság itt folyton gyarapodott, úgy hogy az ötvenes években 261 lakója között csak 59 tót találtatott. Azóta a népszám tetemesen fölszaporodott; jelenleg az ezren túl van és majdnem kilencz tizedrészében magyarokból áll.

A Szekincze völgye.

Hontmegye nyugoti határát a Szekincze patak képezi, melynek völgye részben már Barsmegyéhez tartozik. Ennek alsó részében több-

¹ Hogy ezen a gráci anyaházhoz tartozó apácák mégis magyar nyelven vezetik dolgaikat, azt már egy negyed századdal ezelőtt is elismeréssel említették (lásd *Fővárosi Lapok* 1869. 187. sz.).

² *Kóspallagot* Grassalkovich nerczeg alapította 1750-ben. JAKUBOVICS FELICIAN plébános úrnak szedés közben érkezett értesítése szerint, eredetileg mindentéle nemzetiségbeliek laktak volna, a magyarság azonban túlnyomó mindig vala. (A családnevek 80 százaléka magyar hangzású).

rendbeli magyarosodást, felső részében azonban több tótosodást tapasztalunk. Így eredetileg tót volt a ma tiszta magyar *Zalaba*.¹ A szintén magyar *Tergenye* ugyan eredettől fogva az, azonban az ellenreformatio alatt a magyar reformátusok innét kiűzettek, és telkeik a fölvidékről lehozott, ugyan katolikus hitű, de német és tót nyelvű telepítvényeseknek adattak ki.²

Tergenye nemzetiségi elváltozása ép oly tanulságos, mint nyomasztó példáját nyújtja annak, mily véres sebeket tudott a vallásos türelmetlenség a nemzet szegény testén ejteni. Korunkban, melyben a hitfelekezeti türelmetlenség, fájdalom, megint feléledhetne, talán intő szózatul szolgál, ha egyes példákban kézzelfogható részletességgel állítjuk szemeink elé, hogy a hitfelekezeti türelmetlenség mily véres sebeket tudott a nemzetnek amúgy is gyenge testén ejteni. Hadd idézzük tehát e helyen BALOGH SÁNDOR tergenyei prédikátor írásbeli feljegyzéseit, amint ezek KISS munkájának 412-ik lapján található. GRÓF ESZTERHÁZY földesúrról panaszlag mondja el, hogy a robotot és dézsmát oly túl magasra csigázta, hogy azt teljesíteni a lakosok képtelenek voltak — némelyek tehát önként odahagyák földeiket, mások erőszakkal kivették a földesúr gazdatisztjei által; helyüket *német*tajkú (handlovai) rom. kath. néppel töltötték be. Az 1815—22-iki évekvől az említett lelkész a következőket jegyzi föl:

«Memoriæ poster.

Ao. 1815. Tekintetes Már János úr inspectorságában febr. és márcz hónapokban a régi ref. magyarok házait, helyeiket, nevezetesen Molnár Sámuel és Nagy János földjeiket máshonnan jött idegen *tótok* szántották meg, ezeket pedig házaikból kihajtották s már ezekkel, valamint az elébb kihajtottakkal igen megfogyott a tergenyei ekklea.

Ao. 1816. 16. Jan. volt. A mikor az urak még némely lakosokon ki nem adtak Tergenyén; hanem csak próbálgatták. 2-ik conscriptio volt 5. febr. a mikor aztán hat régi ref. lakosokat kihajtottak házaikból, t. i. özvegy Nagy Jánosnét, Berta Sámuel, ifj. Nagy Jánost, Mészáros Andrást, Kovács Istvánt, Jankus Andrást, Ns. Szunyog Jánost.

¹ Zalaba tót szó és panaszt jelent. Ezen vidéken (tudniillik a közel fekvő Garam melletti Bényben) volt Marcus Aurelius tábora; itt írta meg *Elmélkedései*-nek első, «a quadok elleni táborból, a Garam partján» keltezett könyvét. — Szedés alatt veszem BRAUN FERENCZ ipoly-szakállasi és KOVÁCS JÓZSEF kisgyarmati plébános urak leveleit, melyekben kételyeiket fejezik ki arra nézve, hogy Ipoly-Szakállas, Bél, Bajta és Zalaba valaha tótajkuak lettek volna. Legtöbb kétely férne még Bajtához; itt u. i. magyar hangzásuak a dülők (Hosszúk, Papkutya, Borsós, Szélek, Kenderláb, Öreghegy) és a családok nevei (Cserge, Tót, Hegedüs, Zsitvai). E levél azonban akkor érkezett, mikor a térkép már ki volt nyomtatva, és ezért figyelembe nem vehetett.

² Lásd körülményesebben előadva KISS KÁROLY *Vázlatai*-ban 412. lap.

Ao. 1817. die 16. apr. Uriszék lévén Peszeken, újra becsültettek házaik, szölleik, földjeik a kihajtottaknak. A kihajtatott reformatusok helyeikre tíz *sváb* lakosok illocaltattak.

Ao. 1822. die 29. junii. A feljebb följegyzett inspector úr, Már János, a ki ezeket cselekedte a tergenyei ekklával, sőt ő nagyságaiknak is és az egész Dominiumban majd mindennek sirathatlan károkat tett, (kinyilvánulván sok rossz tettei) ő is, elkótyavetéztetvén javai, zelizi lakóhelyéből csúfosan kihajtatott. Per quod quis peccat, per idem punitur.

Ez idő óta mind az egyház, mind hivatalnokai a nyomorral küzdenek, a népesség felére olvadt, a megmaradtak a nagy nyomás alatt leszegényedtek, egyházi épületeit nem bírja rendben tartani, segély után kiált örökösen.»

A mi különben a sváb telepítvényeseket illeti, ezek akkori állapotáról KISS maga elismeri, hogy azok «mértékletesek, iparkodók s jólétnek örvendő, míg saját népünk dobzodó, anyagilag s erkölcsileg süllyedt» (KISS KÁROLY 415. oldal). Ezen némét telepítvényesek azóta megmagyarosodtak.

A következő falvak (a két *Peszek*, két *Fegyvernek*, *Füzes-Gyarmath*, *Vámos-Ladány*) úgy látszik eredettől fogva magyar ajkuak. Nem úgy *Kis-Kér*, mely e század elejéig tót volt, ma pedig tóttal elegendes magyar falu. Tót eredetét a dülők nevei is elárulják (Nadzoni, Najdmi). A falu magyarosodása 1816-ban vette kezdetét és ZATYKÓ MÁTYÁS, Ferencz-rendi barátának érdeme. Ha azonban a hullámzó cselédséget számba nem vesszük, *Kis-Kért* egészen magyar ajkúnak kellene mondanunk.

A Szekincze patak, *Kis-Kér* fölötti részében, Varsány, a két *Kereskény*, *Horhi*, *Disznós*, *Élesfalu*, *Bát* és a két *Almás* mellett folyik el; e völgy közelében találjuk továbbá *Csánkot* és a két *Zsembert*. A megyének ez éjszaki részében a magyarságot mindenütt gyöngíté vagy épen ki is szorítja a tótság. — *Varsány* egy század előtt egészen magyar volt. Századunk közepén már magyar-tótnak említetik, és jelenleg is $\frac{2}{3}$ részben magyar. Minthogy azonban még az 1850-diki magyar-ellenes összeírás szerint is majdnem négy ötödrészben magyar volt, félő, hogy e falu az eltótosodás lejtőjére juthat. Mióta ugyanis MAJTHÉNYI LÁSZLÓ nem maga kezeli birtokát, a szomszéd megyéből való bérlő mintegy negyven tót cselédet hozott magával előbbi lakhelyéből. Hadd reméljük, hogy ezek ez erős magyar vidéken idővel szintén meg fognak magyarosodni. Állandó lakosságát tekintve, Varsányt ugyanis egészen magyarnak mondhatnók. Azonban

még sem szabadna szemet húnynunk azon tény előtt, hogy számos esetben épen az ilyen ártatlannak látszó cselédcserék készíték elő az eltótosodás útját. A varsányi magyarságnak negyedrésze reformátusokból áll; van református iskolája is, mely azonban nehezen küzd a föntartással és tanítóját rosszul fizeti. Talán hogy az ottani nagybirtokosok (báró NYÁRY BÉLA, báró MAJTHÉNYI SAROLTA, POMOTHY GÁBOR) idejében megfontolják a fenyegető veszélyt és erélyesebben támogatják e fontos véghely magyar iskoláját.

Varsánytól csak egynéhány kilométerre fekszik *Csánk*, az e vidékbeli lutheránus lakosságnak anyaegyháza. E falu egyik tanulságos bizonyítékát szolgáltatja azon szoros kapcsolatnak, mely hitfelekezet és nemzetiség közt fönnáll. Csánk két évszázaddal ezelőtt ugyanis tiszta református és magyar vala, ma azonban tiszta lutheránus és tót. Törzscsaládjai Abafi, Erdélyi, Huságyi, Nyilas, Gubányi nevet viselnek. Csánk eltótosodása annál tanulságosabb, mivel világos példáját nyújtja azon nagy befolyásnak is, melyet a pap enmagában egy egész falu nemzetiségi elváltozására gyakorolhat. Csánkot 1674-ben hagyta el utolsó református prédikátora, a ki a fenyegető gályarabság elől Málásba menekült. Az így árván maradt gyülekezet egy SEBESTINI nevű ágostai papot fogadott föl. Ennek az egy férfinak működése pedig elegendő vala arra, hogy ez az egészen magyar és református község negyven év alatt úgy hitéből, mint nemzetiségéből teljesen kivetkőztessék. A mostani evangélikus lelkész, HOLUBY ADOLF, már évekkal ezelőtt ismét meg akarta honosítani a magyar isteni tiszteletet; ebbeli törekvése azonban az úri osztály közönbösségén megfeneklett. Így tehát beéri azzal, hogy híveinek — kik közül a fiatalságokban magyar szóra kiadott férfiak kilencz tizedrésze úgyis ért magyarul — legalább négyszer évenként magyarul szónokol, hogy a magyar szó megkedveltetésére magyar énekes könyveket osztogat ki hívei közt, valamint hogy az iskolában is terjeszti a magyar szót. Az iskola magyarosítása körül különben különösérdemeivannak ROHÁCS ÖDÖN derék tanítónak. Daczára ennek, Csánk magyarosodása bizony lassan halad, míg például az előbb említett szántói fiókban Holuby jóval kedvezőbb eredményekre hivatkozhatik.

Csánk fiókjai közé tartozik még *Horhi*, valamint *Nagy-* és *Kis-Kereskény* is. — *Horhi* a mult század végétől a 40-es évekig mint magyar falu fordul elő; egy a mult század második feléből fönnmaradt birói pecsét is magyar («Bíró Pomoti Mihály Anno 1770»). Törzscsaládjából a reformátusok még

ma is magyarok, de az ágostai hitre áttért családok lassanként tótokká lettek. Az ott lakó maroknyi református magyarság, az erősen eltótosodott lutheránusok és katolikusok mellett előbb-utóbb szintén elidegenedett volna, ha 1877-ben a kormány, egy állami népiskolát föl nem állít, a melynek elnökségét MAJLÁTH ISTVÁN, még barsi főispánsága alatt, elvállalta vala és mely azóta folyton az ő vezetése alatt áll. Remélhető, hogy a magyar isteni tiszteletet nemsokára majd az evangélikus templomban is be lehet hozni és hogy így Horhi megmagyarosodik. Jelenleg bizony csak a 87 református képviseli a magyar elemet, míg a lutheránus majd mind eltótosodott.

Nagy-Kereskény hajdan magyar és református volt; dülőnevel (Zarándok, Szurdok, Fittag) még ma is magyarok. De a mult század végétől fogva mindig tót falu gyanánt szerepel. MAJLÁTH LÁSZLÓ és IMRE földesurak és REINDL ROMÁN hazafias plébános vállvetett működése mellett a legközelebbi népszámlálásig alighanem érezhetően megváltozik a jelenlegi állapot, mely szerint Nagy-Kereskény lakosságának három negyedrésze tót nemzetiségű. — Végül még álljunk meg a hajdan szintén magyar *Kis-Kereskényen*, MAJLÁTH ISTVÁN, Barsmegye volt főispánjának székhelyén, melyről — hála az ő hazafias buzgalmának — remélhetjük, hogy a legközelebbi népszámlálásig lefolyó néhány év alatt erősen meg lesz magyarosítva. E régebben egészen tót faluban még csak tíz embernek kellene magyarosodnia, hogy a többség a magyaré legyen.

Horhitól éjszakra, tehát már erősen tót vidéken fekszik a jelentéktelen *Disznós*, mely ma egészen tót, hol azonban egy-két magyar nevű dülő (Falutér, Kasavölgy) a magyarságnak hajdani létezését engedi sejteni. A Szekincze völgyében fekvő *Bátról* már előbb megemlékeztünk. — Föltűnő, hogy még a Bátnál is magasabbra fekvő *Felső- és Alsó-Almás*on, melyet alighanem husziták alapítottak, magyar nevű dülőket találunk, úgymint: Nyögés, Csürhaj, Hírnöcske, Szegényó és Hanyaló (= Henyélő, tudniillik azon hely, a hol a pásztorok még most is pihennek). SZLÁVIK evangélikus lelkész úr ékesen beszél magyarul, de azért az egyház és iskola mégis kizárólag tót; a falut egyáltalában szláv érzelműnek tartják.

Hontmegye nemzetiségi határvonalának beutazását azon némileg mégis biztató benyomással fejezhetjük tehát be, hogy a magyarosodás ügye ma már nem fekszik parlagon, hogy különösen az utolsó évtized alatt érez-

hetően fokozódott az érdeklődés nemzeti létünk ez életkérdése iránt. Az elért eredmények világosan bizonyítják, hogy tapintattal párosult kitartással nem lehetetlen a tót népet a magyar nemzet szellemi életéhez is közelíteni, ezzel hazafiságát erősíteni és így a tót testvért a magyar társadalom és művelődés teljesjogu részesévé tenni. Maga a magyar társadalom is úgy látszik most már élénkebben érdeklődik egyrészt a magyar szellem terjesztése, másrészt az utolsó elemzésében kézzelfoghatóan állambontó panszláv törekvések leküzdése iránt, mint sem tette ezt még csak a mult évtizedben is. Ez időben, ha az eltótosodásnak a családi élet homályában lejátszódó mozzanatai valamely alkalomból köztudomásra jutottak, fájdalmas megrendülés fogta el ugyan a magyar társadalmat, de tettekre és különösen áldozatokra nem emberelte meg magát senki. Ma már a magyar nyelv terjesztésére több rendbeli alapítványok állanak rendelkezésre; a megye tót vidékén több magyar ovoda alapított; a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület hontmegyei bizottsága is szervezkedik, bár tudtommal komolyabb működést még alig fejtett ki.

Ilyen körülmények közt remélhetjük, hogy a legközelebbi népszámlálás kedvező meglepetéseket fog számunkra föntartani, hogy addig a magyar területen létező tót szigetek fölszivása még tovább fog haladni, hogy az eltótosodott falvak tekintélyes száma a visszamagyarosodás útjára lesz terelve, és hogy tót testvéreink egyáltalában addig még inkább meg fognak arról győződni, hogy az állam nyelvének elsajátítása fiaiknak csak hasznukra válik.

Egybefoglalván az utolsó tiz év magyarosodási eredményét, azt találjuk, hogy a megye egész területén a magyarság $3\frac{1}{2}$, a tótság $2\frac{1}{2}\%$ -al erősbült, míg a németség 1% -al fogyott. Ha azonban csakis a nemzetiségi határvonal mentében fekvő tót községeket vesszük szemügyre, azt tapasztaljuk, hogy ezekben a magyar elem 12% -ról 16% -ra emelkedett. A magyarosodás itt tehát jóval jelentékenyebb, mint az eddig bejárt megyékben. SZABÓ tanfelügyelő úr nézete szerint része van ebben azon körülménynek is, hogy éppen ezen falvakban több év óta működik szerzőnek a magyarosító tanítók jutalmazására tett alapítványa. Minthogy pedig az utóbbi években az efféle alapítványok száma szaporodott, azon reményben élhetünk, hogy a legközelebbi — a jövő század elejére eső — népszámlálás, a magyarosodásnak még örvedetesebb eredményeit fogja felmutathatni.*

* A megye magyarosítására tudtommal a következő alapítványok állanak rendelkezésre :
1. az 1879-ik évből szerzőnek 1000 forintos, később 2500 forintra emelt alapítványa, tót vagy eltóto-

HONTMEGYE NEMZETISÉGI HATÁRVONALÁNAK VÁLTOZÁSAI
AZ UTOLSÓ ÉVTIZED ALATT.

Magyar községek	1880			1890		Tót községek	1880			1890	
	összes beszé- lés beszélni nem tudó lakosság	beszélni tudó	ezekből magyar	összalkos- ság	ezekből magyar		összes beszé- lés beszélni nem tudó lakosság	beszélni tudó	ezekből magyar	összalkos- ság	ezekből magyar
Alsó-Nyék	902	881	864	952	920	Alsó-Pribel					
Bori	382	367	285	375	286	(A.-Fehérkút)	325	317	25	339	20
Csáb	575	548	490	636	633	Alsó-Rakoncza	484	478	15	527	17
Egeg-Királyfa	513	503	437	543	461	Apát-Marót	300	295	22	301	61
Felső-Nyék	448	441	415	503	498	Apova (Apafalva)	314	307	14	316	23
Ipoly-Födemes	398	393	388	443	416	Csal	603	674	18	716	74
Keszihócz (Dacsó- keszi)	591	574	301	604	463	Dalmad	400	388	62	416	112
Kis-Kér	354	346	307	340	311	Egyház-Maróth	331	326	60	341	119
Magyarád	311	302	186	332	203	Felső-Pribel					
Palást	1441	1389	1285	1545	1448	(F.-Fehérkút)	288	281	0	281	32
Szalatnya	375	365	341	406	366	Felső-Rakoncza	297	292	10	319	7
Szelestény	134	130	80	139	136	Gyűgy	141	135	20	143	44
Varsány	343	326	213	368	215	Hrussó (Magas- Majtény)	630	620	119	677	45
Összesen	6767	6565	5691	7192	6455	Kálna-Borfő	139	134	7	185	27
			87 $\frac{9}{10}$		90 $\frac{9}{10}$	Mere	169	165	37	178	50
						Nagy-Kereskény	325	305	87	318	80
						Priklek (Bereklak)	65	63	11	68	8
						Tegzes-Borfő	231	215	16	259	16
						Zahora (Erdőmeg)	607	587	147	680	232
						Összesen	5739	5582	685	6073	967
									12 $\frac{6}{10}$		16 $\frac{8}{10}$
Összesítés.											
Magyar községek	6767	6565	5691	7192	6455						
Tót községek	5739	5582	685	6073	967						
Főösszeg	12506	12147	6376	13265	7422						
			52 $\frac{9}{10}$		56 $\frac{8}{10}$						

sodó félben levő községekben magyarosító tanítók vagy egyéb személyek jutalmazására; 2. az 1885-ik évből a Szondy-alap. Ennek tőkje a Szondy-émlékre országsszerzte begyűlt 3083 frt 66 kr.-ból áll, mely összeget SCITOVSKY JÁNOS, herczegprimás, mint a Szondy-émlékbizottság elnöke, az ipolsági kaszinónak megyei kulturczélokra visszaajándékozott, miután a Szondy-kápolna és emlék fölállítása költségét nemeslelkűen egymaga elvállalta vala.) 3. 1886-ból néhai dr. RÓZSAY JÓZSEF, budapesti főorvos, 1500 frtos hagyománya, ugyanazon czélokra, mint az 1. alatt említett alapítvány; 4. 1892-ből PONGRÁCZ ANNA 500 frtos hagyománya a magyar nyelv tanítása körül magokat legjobban kitüntető tanítók jutalmazására. A Kőrösy, Rózsay és Pollák-féle alapítványok — a melyeket szerző kezel — nemcsak Hontmegyére, hanem az egész felvidékre szólnak és az 1896-ik évtől fogva már Bars megye területén is működnek. A jutalom jelenleg 25 frt.

Észrevételek a magyarosítások érdekében követendő rendszeresebb működést illetőleg.

A felvidéki közművelődési egyesület, valamint annak hontmegyei választmánya az ododák fölállítására fektetik a főszűlyt. Minthogy pedig a hazában fönnálló egyéb művelődési egyesületek szintén ododák fölállításával vélik a magyar állam eszméjét legjobban szolgálni, legyen szabad ez eljárás ellen ez alkalommal néhány megjegyzést koczkatatnom.

BIZONYÍTÉKOK HONTMEGYÉHEZ.

Szób régebben magyar és református volt, míg a reformátusok kiűzése által tökéletesen eltótosodott. Így már az 1822-iki egyházi schematizmusban a tót találjuk egyházi nyelvül elrendelve. Az 1850-iki népösszeírás 858 lakó közt csak 82 magyart talált, és annak két évvel reá bekö-

vetkezett ismétlése éppenséggel csak 40-et. Ezzel szemben az 1880-iki népszámlálás mintegy 1600 lakó közt több mint 800 magyart talált, az utolsó népszámlálás pedig 2038 lakó között nem kevesebb, mint 1524-et!

Apáti KORABINSKY-nál és VÁLYI-nál mint

Az óvodába 3—6 éves gyermekek járnak, kik ugyan gyorsan sajátítják el a magyar szót, de épen oly gyorsan el is felejtik azt, különösen ha hatodik évöktől tót népiskolába járnak. Így tehát a magyar óvodának csak ott lehetne haszna, hol magyar népiskola következik utána. De még ez esetben is az óvoda csak előkészítő jelentőséggel bírhat; ott tehát, hol óvoda vagy népiskola között választani lehet, okvetetlenül az utóbbinak adandó előny. Szintügy kivihetetlen a művelődési egyesületek azon szándéka, hogy magok tartsák fenn az óvodákat, illetőleg iskolákat. Egy ilyen terv kivitele évenként milliókat venne igénybe. Czélszerűbb a főúlyt a magyarosodás érdekében működő tanítók jutalmazására fektetni. Világos továbbá, hogy egészen idegen ajkú vidékeken nemcsak a magyar óvó, de még a magyar néptanító sem érhet el oly eredményeket, mint a nemzetiségi határszélen, hol ugyanis a nem magyarajkú nép a magyarsággal még érintkezik és így a társadalmi és gazdasági forgalom a magyar nyelv elsajátítását elősegíti. Így tehát rendszeres magyarosító működés mellett nem szabadna az eddigi eljárást folytatnunk, nem szabadna a magyarosodás elhíntett magjának szétszórása által az erőket elforgácsolnunk, hanem első sorban a nemzetiségi határból kiindulva, rendszeresen kellene az ország határa felé előre nyomulnunk, ez elvtől csakis ott engedvén meg magunknak kivételt, hol különleges helyi viszonyok — így különösen a magyarosodásra amúgy is erősen hajló városokban — a magyarosodásnak kiválóan kedveznek. Egy újabb, békés hódítása volna ez az ország még idegen részeinek, mely talán hivatva lenne, a mult szomorú emlékezetű mulasztásait és pusztításait helyrehozni.

Hogy ilyen rendszeres eljárás mellett még csekély eszközökkel is mily eredményt lehet elérni, arról szolgálhatok saját tapasztalataimból merített tanulságos példával. Az előbb említett szerény alapítványomat u. i. 1880 óta ily elvek szerint kezelem, azon — szerintem fontos és szükséges — föltétellel, hogy a mely tanító egyszer jutalomban részesült, az, ha hazafiás működésben megmarad, rövid idő mulva okvetetlenül, minden jelentkezés nélkül is újra jutalmazandó. (Ezen újrajutalmazás jelenleg minden negyedik évben áll be; remélem azonban, hogy az 1900-dik évtől fogva a jutalmat minden második, sőt esetleg minden évben fogom kioszthatni, úgy hogy erre az esetre, az egyszer bevett tanító élethossziglan élvezhetné gyenge javadalmazásának ezt a csekély pótlékát.)

A lefolyt évtizedek alatt már most a következő, a nyelvhatár mentében fekvő tótajku falvakban osztottam ki ily jutalmakat: Alsó- és Felső-Palojta, Kis-Csalómia, Teszér, Nádas, Szántó, Százd, Csánk, Kis-Kereskény (azonfölül Hrusson is, melyet azonban az előbb említett összeírás hiba miatt számon kívül kell hagyni). Míg mármost a keletre szomszédos Nógrádmegye nyelvhatárán a magyarság tíz év alatt három százalékkal szaporodott, a nyugotra szomszédos Bars-megyében egy százalékkal fogyott (!), addig az előbbi elvek szerint gondozott 9 hontmegyei községben 22 százalékról 29-re, tehát hét százalékkal emelkedett a magyarság ereje. További négy évtizeden át folytatott ilyen működés mellett tehát majdnem 30 százalékkal szaporodnék a magyarság, úgy hogy az a nyelvhatár ezen részében már többségre is juthatna, mely esetre aztán át lehetne menni a legközelebbi tót öv magyarosítására. Ezt az eléggé biztató eredményt pedig a cél nagyságával szemben vajmi elenyésző csekély anyagi áldozatokkal lehetett elérni! Mennyivel nagyobb volna az eredmény, ha nagyobb eszközökkel dolgozhatnánk! Világos azonban, hogy a magyarosodás ügyét magára hagyni nem szabad. Az említett három megyében egy évtized alatt csak 2—3 százalékkal magyarosodtak a nemzetiségi határvonal mentében fekvő tót községek (a föllette egészen tót területen fekvők természetesen még kevesebbel!); de Pozsony

tót-magyar fordul elő, de 1822-ben az egyház nyelve már magyar vala és az összes többi források is magyarnak említik.

Lcszenyén ma 468 lakó közt 357 a magyar. 111 a tót ; a tótság szorosán összeesik az ágostai hitfelekezettel. Régebben azonban katolikus lakossága is tót lehe-

tett. E mellett szól ugyanis KORABINSKY és VÁLYI tanúsága, valamint FÉNYESÉ is, a ki magyar-tótnak mondja. CZÖRNIG evvel ellentétben magyarnak állítja, az 1850-iki összeírás szerint magyar-tót volna, a mennyiben 150 magyar mellett 99 tót találtatott, de az 1852-iki összeírás a ma-

és Nyitra megyében csak 1—2 százalékot tesz a tíz évi szaporulat! Ha a magyarosodás ily lassu lépésben halad, 25 évtized kellene, míg egy tót falu felerészében megmagyarosodnék, 50 évtized, azaz ötszáz év, míg egészen magyarrá válnék! Tud-e a magyar állam ily soká várni? Hogy pedig e számítások pusztá számokkal való játéknál többnek tekintendők, mutatják azon tót falvak, melyeket évszázadokkal ezelőtt telepítettek magyar vidékre és melyek, daczára elszigeteltségöknek és a magyarságtól való körülölgatásuknak, ma is változatlanul ép oly tótok, mint a minők voltak évszázadokkal ezelőtt.

Nógrádmegye nemrég örvendetesen meglepte az egész országot azon bőkezű, több ezer forintra rúgó jutalmak megszávasásával, melyeket a magyarosítás érdekében kitünő tanítók számára kitűzött. E hazafias tettet csakis a legnagyobb elismeréssel lehet fogadni. Azonban kérdés, vajjon ily áldozatokkal nem lehetne-e nagyobb szolgálatot is tenni a nemzetiség ügyének: Nógrádmegye mindössze csak néhány tanítót akar jutalmazni; ezeket is csak egyszersmindenkorra. Helyesebb lett volna, ha ezen jutalmakat kisebb részletekre, illetve több évi járandóságokra átváltoztatják; úgy szintén, ha ezen, a nemzetiségi eszme érdekében történő kiadás nem a megye legkülönbözőbb vidékein elszórt községekre forgácsolatik szét, hanem ha a megye közönsége meghatározná azt a nemzetiségi határvet, melyen belül e jutalmakra pályázhatni és ha ez elvtől csais a nagyobb városok tekintetében engedne magának eltérést.

Az ezredéves ünnepet WLAŚICS GYULA közoktatási miniszter méltóan örökítette meg az által, hogy a nemzetiségi tekintetben veszélyeztetett vidéken állami népiskolákat állított fel. A kormány ez erélyes és céltudatos működésének üdvös eredményeit csak a jövő nemzedék fogja teljes mértékében méltányolhatni és meghálálhatni. A nélkül hogy a kormány hazafias működése jelentőségéből a legkevesebbet is akarnék elvonni, mégis fölvetethetnek tartom azt a kérdést, vajjon, ha a kormány pénzügyi helyzete már nem engedi, hogy az ország minden vidékét egyformán gondolja, azaz, hogy a népnevelés ügyét egyszerűen államosítsa, vajjon ily körülmények közt nem nagyobb sikert érnek-e el, ha ezen állami iskolák kevésbbé szóródnának el, illetve, ha ezek felállításánál a fűsúly a magyarság és tótság azon érintkezési határára fektetnének, hol legkönnyebben lehet czélt érni? Így pld. Pozsony, Nyitra, Bars és Hont megyékben mindössze mintegy 80 iskola állítottatott fel, de túlnyomó többségükben a magyarságtól mértföldnyi idegen öv által elválasztott tiszta tót területen. Nem szenved kétséget, hogy ez iskolák így is fogják a nemzeti eszme szent ügyét szolgálni, valamint hogy vannak a tótság szívében is oly pontok — így különösen a művelődés bástyáit képező városok és nagyobb községek — melyeket erősíteni és védeni kell. De féltő, hogy a tótság nagy tengerébe elhintett egyes falusi iskolák kisebb siker fognak elérni, mintha ugyanazt a fáradságot a nyelvhatár mentében fejtjük ki. Nézetem szerint az eltótosodás és az ezzel járó panszlav állambontó törekvés ellen szervezendő védekezésben, nem annyira az egyes, akármily jogosult helyi kívánságokra, mint inkább a nemzetiségi állapotok általánosabb alakulására kellene a fűsúlyt fektetni, a guerillaszerű, szétszórt csapatokban való csatározás helyébe az összefüggő hadakozást léptetvén és rendszeres csatavonalban nyomulván előre délről eszek felé.

Örömmel értesültem arról, hogy a Felvidéki Közművelődési Egyesület nyitramegyei választmánya, saját megyéjére nézve, az általam ajánlt és Hontmegyében tényleg alkalmazott rendszeres eljárást fogadta el és hogy már 1893 óta harminczhárom, a magyar-tót nemzetiségi határszelen fekvő tót községben tizenegy 50 forintos pályázatot hirdet, avval a fontos hozzáadással, hogy az egyszer jutalmazott tanító, ha továbbra is hazafias irányban működik, e jutalomnak újból való kiadására minden negyedik évben okvetlenül tarthat igényt. Kiváncsian várhatjuk, hogy a legközelebbi népszámlálás majd melyik megyében fog alaposabb magyarosodást föltüntetni: Nógrádban, hol több pénzzel, de kevesebb rendszerességgel működnek, vagy Hontban és Nyitrában, hol kevesebb az anyagi erő, de tömörebb és rendszeresebb az eljárás.

gyarok számát 67-re szállítá alá, míg a tótokét 263-ra emelé. Ennek megfelelőleg a Helységnévtár tót-magyarának említi, de a két utolsó népszámlálás eredménye szerint túlnyomólag magyarának tekintendő.

Egegen, mely csakis KORABINSKY-nál és VÁLYI-nál szerepel mint tót, 1822-ben már csakis magyarul prédikáltak, és az 1852-iki összeírás egyetlen egy tótot sem talált. Evvel szemben az utolsó népszámlálás eredménye (461 magyar 543 lakó között), rosszabbulást jelez.

Felső-Terény a mult század végén KORABINSKY szerint magyar, *Alsó-Terény* tót volt; FÉNYES-nél mindkét falu tót s azóta mindig mint tót szerepel. Az ötvenes években Alsó-Terényben 3, Felső-Terényben 5 szálra szállt alá a magyar elem számereje! Jelenleg a két faluban együtt 75 magyart találunk ugyan, ezek azonban a lakosságnak csak egy ötödét tévén, Terény tókéletesen eltótosodottnak tekintendő.

Gyűgy. VÁLYI vegyesnek, az 1822-iki schematizmus magyarának, FÉNYES magyartótnak mondja. Midőn tehát a későbbi forrásokban tót-magyarának és tótnak találjuk beírva s jelenleg is 143 lakója közül csak 44 vallja magát magyarának, e község szintén eltótosodottnak tekintendő.

Dalmad FÉNYES és CZÖRNIG szerint 50 évvel ezelőtt magyar, de az 1850-iki népszámlálás szerint 330 lakója között csak 89 magyar találtatott. 1880-ig ezek szám-62-re fogyott, s bár az utolsó évtized alatt megint 112-re emelkedett, Dalmad ma még mindig három negyedrészen tót falu.

Szántó. Régebbi magyarsága mellett szól azon körülmény is, hogy a mult században Fűzes-Gyarmat számba vehető református fiókját képezte, azonban ismételen feloszlott; a magyar reformátusok kiűzettek és helyükbe tótok telepítettek. (L. KISS «Vázlatait» 443. lap.) Daczára ezen üldözéseknek és telepítéseknek Szántót úgy KORABINSKY, mint VÁLYI még a mult század végén is

magyarnak mondják; FÉNYES szerint is (1837) magyar, bár tóttal elegyes. CZÖRNIG is magyarnak ismeri el. Az ötvenes években ezen állapot gyökeresen változott: az 1850-iki összeírás mintegy harmadfél száz lakó közt csak 108 magyart talált, míg a két évvel reá ismételt összeírás éppenséggel csak 36-ot tudott felismerni. Ezen idő óta aztán Szántó úgy az 1863-iki Helységnévtárban, mint az 1880-iki népszámlálásban mint tót-magyar szerepel, míg aztán az utolsó népszámlálás alkalmával, midőn 420 lakója között 213 magyar találtatott, ismét a magyar területhez volt kapcsolható.

Kálna-Borfő, a mult században református lakókkal bírt, az ottani fiókgyülekezet azonban 1772-ben feloszlott. (L. KISS «Vázlatok» 138. l.) Körülbelül ezen időre vonatkozik KORABINSKY följegyzése, mely szerint *Kálna-Borfő* egészen magyar; azonban VÁLYI-nál tíz évvel reá már is vegyesnek mondatik, azóta pedig mindig tiszta tótnak találtatott; ma is 183 lakó között csak 27 magyart számlál.

Tegzes-Borfő KORABINSKY-nál ugyan tót, de VÁLYI-nál vegyes és FÉNYES-nél tót-magyar; azontul mindig tiszta tót. Jelenleg 16 magyart számlál 259 lakója közt. Az ötvenes években mindkét faluban összevéve csak három magyart írtak össze. Ezen adatok alapján Tegzes-Borfő állandóan tót, Kálna-Borfő azonban eltótosodott magyar falunak volt tekintendő.

Bori. Református lakosságának viselt dolgai iránt vesd össze KISS KÁROLY (251. lap). Ezen KORABINSKY és VÁLYI szerint tót helység FÉNYES-nél egyszerre mint magyar tűnik fel. Még az 1850-iki, kézzelfogható magyarelles összeírás idejében is, Bori egészen magyar vala. Ma 375 lakó között 286 magyart találunk. Az egész század lefolyására tekintvén, Borit mint ezen idő alatt magyarosodott községet kell lajstromoznunk.

Bél. Hajdani tót volta mellett KORABINSKY és VÁLYI tanuskodnak; ellenük szól

azonban azon körülmény, hogy az egyház nyelve már 1822-ben kizárólag magyar vala.

Deménd. A nemzetiségi adatok itt szintén ellentmondanak; KORABINSKY és VÁLYI tót jelzésével ellenkezik, hogy már 1822-ben csakis magyarul prédikáltak, de ez ismét nem egyezhető össze FÉNYES 1837-iki adatával, mely szerint Deménd tót volna. Minthogy úgy az 1850-iki, mint pedig az 1852-iki népszázeírás egyetlen tótot sem tudott találni, FÉNYESnek említett jelzése épúgy tévedésen látszik alapulni, mint az 1863-iki Helységnévtár tót-magyar jelzése. Deménd eredetileg magyar lehet; a két utolsó népszázeírás is egészen magyarnak találta.

Ipoly-Damásd. KORABINSKY szótárában tót-magyar, térképén tót, szintúgy egészen tót az összes forrásokon végig, egészen az 1890-iki népszázeírásig, a midőn 564 lakó között 105 magyar találtatott. Főlemlítésre méltó az 1850-iki összeírás eredménye is, mely szerint a magyarok száma csak 24-et tett volna.

Bajta-ról és az annak egyházi fiókját képező *Leléd*-ről majdnem bizonyosra vehető, hogy lakói tótok voltak. Bajtáról tanuskodik KORABINSKY és VÁLYI; az 1822-iki egyházi schematizmus mindkét kath. templomban tót nyelvet ír elő. De ezentul Bajta már tisztán mint magyar fordul elő és ma is az. Lelédet ellenben csak KORABINSKY mondja tótnak, VÁLYI magyar-tótnak. FÉNYES pedig már magyarnak; CZÖRNIG-nél ismét mint tót helység szerepel. Ma egészen magyar.

Mária-Nostra egészen az 1880-iki népszázeírásig kizárólag tót faluként fordul elő; az 1850-iki népszázeírás 89 magyart talált, az 1852-iki csak hatot. 1880-ban 287 magyar lakójával negyed-részben, 1891-ben pedig 514 magyar lakóval harmadrészben magyar volt, mely számadatok azonban azért nem bírnak különös jellemző erővel, mivel a népszázeírásban a feyház összes feyenczei is bentfoglaltatnak.

Kóspallag az 1750-ik évben telepített (Palugyay). A nemzetiségéről közölt adatok érthetetlenek, FÉNYES magyar-tótnak mondja, CZÖRNIG már magyarnak; az 1850-iki népszázeírás 386 lakó között 266 tótot, 103 magyart és 12 németet talált, ellenben az 1852-iki 410 lakó között csak 61 tótot, de 323 magyart (!) és 11 németet. Ennek megfelelőleg az 1863-iki Helységnévtár magyar-tótnak jelzi, de 17 évvel reá az 1880-iki népszázeírás 351 lakó között ismét csak 66 magyart talált, mivel szemben aztán az 1890-iki eredmény, mely Kóspallagot négyötöd részben magyar falunak jelzi (508 lakó közt 412 magyar) a gyors magyarosodásnak majdnem hihetetlen példáját nyujtaná. POLÁKOVICS szobi plébános és SZABÓ GÉZA kir. tanfelügyelő tanusága szerint azonban csakugyan feltűnően magyarosodik.

Varsány KORABINSKY és VÁLYI-nál magyar, de a harminczas években FÉNYES-nél már magyar-tót: az 1850-iki összeírás 237 egyén közt 186 magyart talált, az 1852-iki 240 lakó közt 15-tel kevesebbet; az utolsó népszázeírás eredménye szerint 368 lakó között 215 a magyar. Varsány régebben a vidék református lakosságának egyik főhelye, állítólag nem kevesebb, mint 34 fióknak anyaegyháza vala, református temploma is a legrégebbek közé tartozott. Midőn ez azonban 1832-ben leégett, annak felépítésére elég ereje már nem volt a községnek. L. KISS Károly Vázlatai-t (424. lap.) Ugyanezen forrásból merítjük azon adatot, hogy az 1733/4-ben tartott egyházi összeírás alkalmával Varsányban még 130 református találtatott. Jelenleg 368 lakó között csak 60-at tesz a reformátusok száma, míg a magyaroké még mindig 215.

Csánk a 17. században a leggazdagabb reform. egyházak egyike vala. CZEGLÉDI PÉTER prédikátor Málásba való menekülése után kezdődött SEBESTINI-nek a szövegben említett hitfelekezeti és nemzeti-ségi térítése. (L. ez iránt KISS «Vázlatok»

437.) Csánk hajdani magyarsága mellett bizonyítanak a magyar dülönevek (Kovács, Tar, Füzes, Rákóczy) valamint a szövegben felsorolt számos magyar családnev.

Horhi a mult század vége felé, szintúgy FÉNYESnél is, mint magyar falu fordul elő, de az ötvenes években már háromnegyed részben tót volt és jelenleg is olyan.

A Bát alatt, tehát tisztán tót területen

fekvő és ma is egészen tót *Élesfaluról* VÁLYI ugyan azt állítja, hogy a mult század végén elegendő vala, így tehát időközben eltótosodott volna; minthogy azonban KORABINSKY is tótnak mondja, és mint-hogy a még inkább délre eső Felső- és Alsó-Zsemer már VÁLYI idejében is szintén tót vala, a fentebbi nem látszik kellőleg bebizonyítottnak.

UTÓLAGOS PÓTLÁS.

Jelen munkának előző ívei évek óta kiszedve lévén, azokban sajnálatomra nem vehettem már figyelembe azon nagyfontosságú, kellőleg még nem méltányolt munkát, mely a millenniumi ünnep alkalmából a magyar királyi központi statisztikai hivatal közleményei során, Magyarországnak 1715. és 1720. évi állapotáról megjelent.¹ Fentartván tehát magamnak, hogy a Pozsony, Nyitra² és Bars megyékre vonatkozó adatokat a befejező részben pótoljam, Hont vármegyét illetőleg ezen millenáris munkából itt ékelhetek be több fontos eredményt. A központi statisztikai hivatal nem sajnálván u. i. azt a rengeteg fáradságot, hogy az összeirt adózó népesség nemzetiségi állapotát minden egyes községről — a családnevek hangzása szerint — feldolgozza, ezen adatok felette becses anyagot nyujtanak annak ellenőrzésére, vajjon az eltótosodottnak mondott községekben a magyar elem 1715-ben a jelenlegi állapotnál tényleg erősebb volt-e?

A két korszak összehasonlításánál azonban figyelembe veendő, hogy 1715-ben a magyarság jóval nagyobb volt, mint a minőnek az azon időbeli összeírás alapján kitűnik, mivel ez alkalommal csakis az adózó közönség iratott össze, tehát a nemesség és a honoratiorok nem. Ez utóbbiak pedig mind magyarok valának. Bars megyében, ACSÁDY szerint, a nemesség az összeirt (adózó) népességnek mintegy 5 százalékát tehetete.³

A két összeírás eredménye mármost egyrészt az újabban, másrészt a régebben eltótosodott községekben a következő:

¹ Magyar Statisztikai Közlemények, új folyam, XII. kötet: Magyarország népessége a pragmatica sanctio idejében. (Budapest, 1896.) Magyarázó szövegét Dr. ACSÁDY ICNÁ CZ írta.

² Nyitramegyét illetőleg különben TAGÁNYI KÁROLY úr szívessege folytán azon helyzetbe jutottam, hogy a régi összeírásokat már előbb fölhasználhattam.

³ L. az országos statisztikai hivatal említett közleményének 490. lapját.

	1715-ben (adózó családok száma)		1890-ben (összes lakosság)	
	magyar	tót	magyar	tót
a) Újabban lótosodott falvak :				
Alsó Terény	6	9	24	154
Dalmad	8	5	112	300
Felső Terény	10	9	47	301
Gyügy	4	5	44	94
Kálna-Borfő	4	5	27	153
Összesen	32	33	254	1002
b) Régebben lótosodott falvak :				
Apát-Marót	7	24	61	239
Csánk	11	6	85	351
Egyház	—	26	119	220
Kis-Kereskény	2	3	93	110
Mere	9	0	50	121
Nagy-Kereskény	8	1	80	229
Összesen	37	60	488	1270

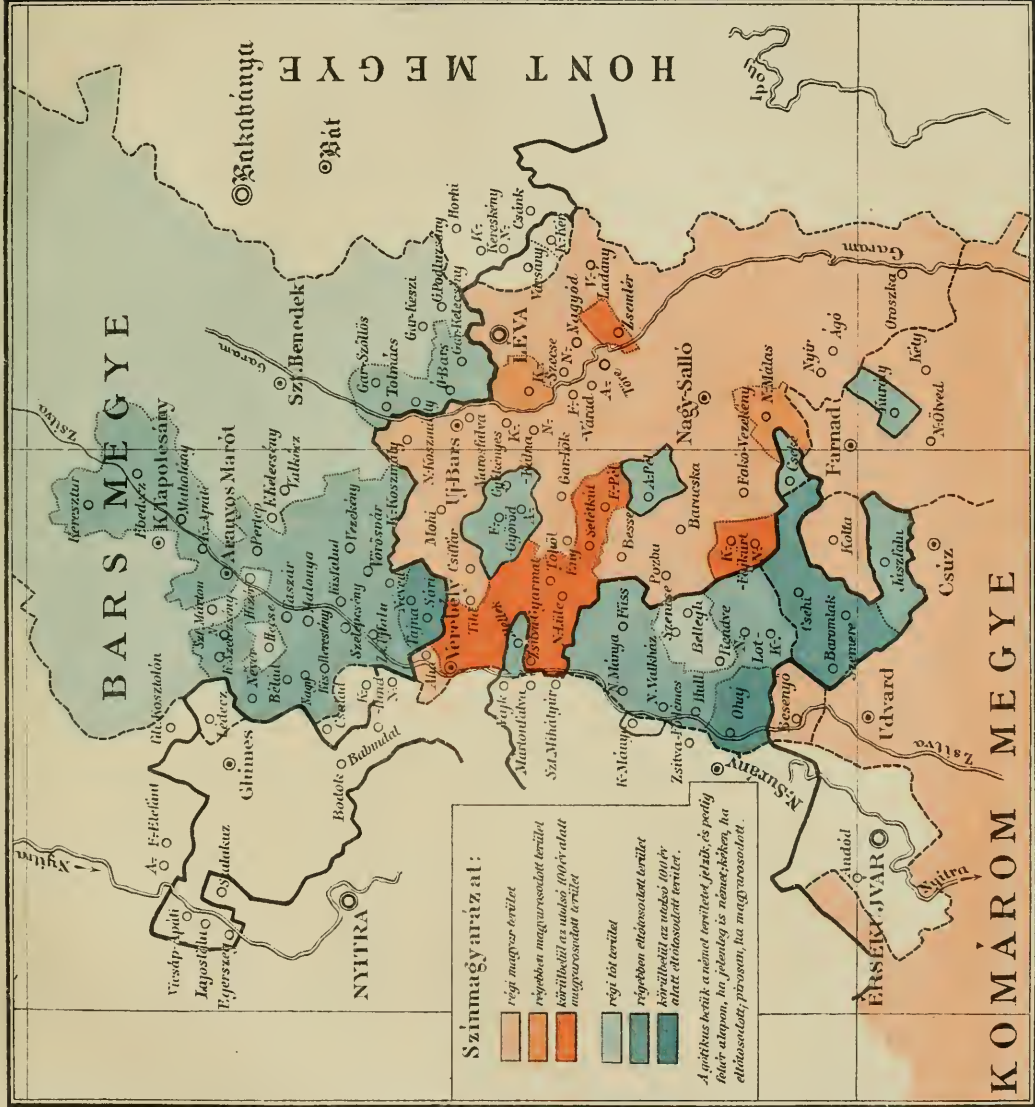
Horhi községe 1715-ben nem fordul elő.

Látnivaló tehát, hogy különösen az újabb időben eltótosodott falvakban a magyarság számereje az utolsó 175 év alatt erősen fogyott. Míg ugyanis 1715-ben 32 magyar családnév mellett 33 tótot találunk s így a nemesség és a honoratiorok számbavételével határozottan azt állíthatjuk, hogy ezen községekben a magyarság volt túlnyomó, addig jelenleg ugyanazon helyeken 254 magyarral szemben 1000 tótot találunk.

A régebben eltótosodott falvakban, melyekben tehát a többség már a múlt század elején is tótnyelvű lehetett, a viszony természetesen kevésbé kedvezőtlen. De még itt is azt találjuk, hogy míg a múlt század elején 37 magyar családra 60 tót jutott, tehát a nemesség beszámításával az arány úgy állhatott, mint 40 : 60-hoz, addig ez most úgy áll, mint 40 a 104-hez. Jelenleg 488 magyarajkúra 1270 tótajku esik, míg az 1715-diki arány szerint csak 800-at várhatnánk.

BARS MEGYE MAGYAR-TÓT NYELVIÁRTARA.

Melléklet D: Körösy József „A felvidék eltörosodása” címü munkájához.

Szinmagyararúzat:

- régi magyar terület
- régi magyar lakosságot terület
- körülbelül az 1910. évi 100% alatti magyarosodást terület
- régi tót terület
- régi tót lakosságot terület
- körülbelül az 1910. évi 100% alatti tótosodást terület.

A tót terület a német területtel, a magyar területtel, és a magyar területtel.

HONT MEGYE MAGYAR-TÓT NYELVHATÁRA .

Melléklet D^r Kőrösy József „A felvidék eltötösodása” című munkájához .

Mérték 1:500.000.

Kegutovics és Tarsó Nagy Földrajzi Intézete Budapest.

7/1497

11.

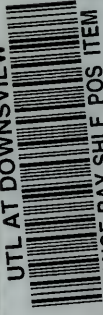
DB
975
F4K6

Körösi, József
A Felvidék eltótosodása

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 29 17 08 002 5